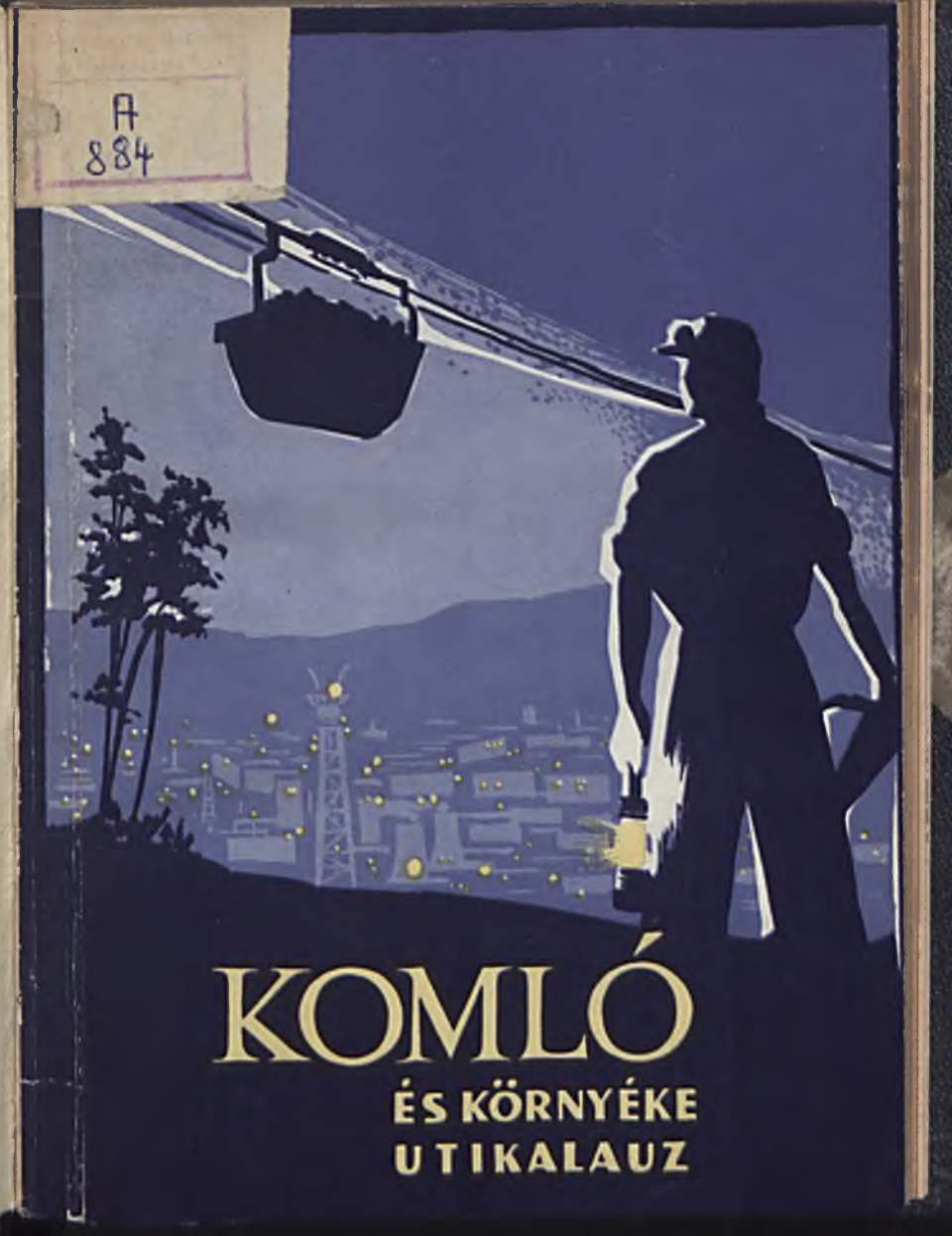
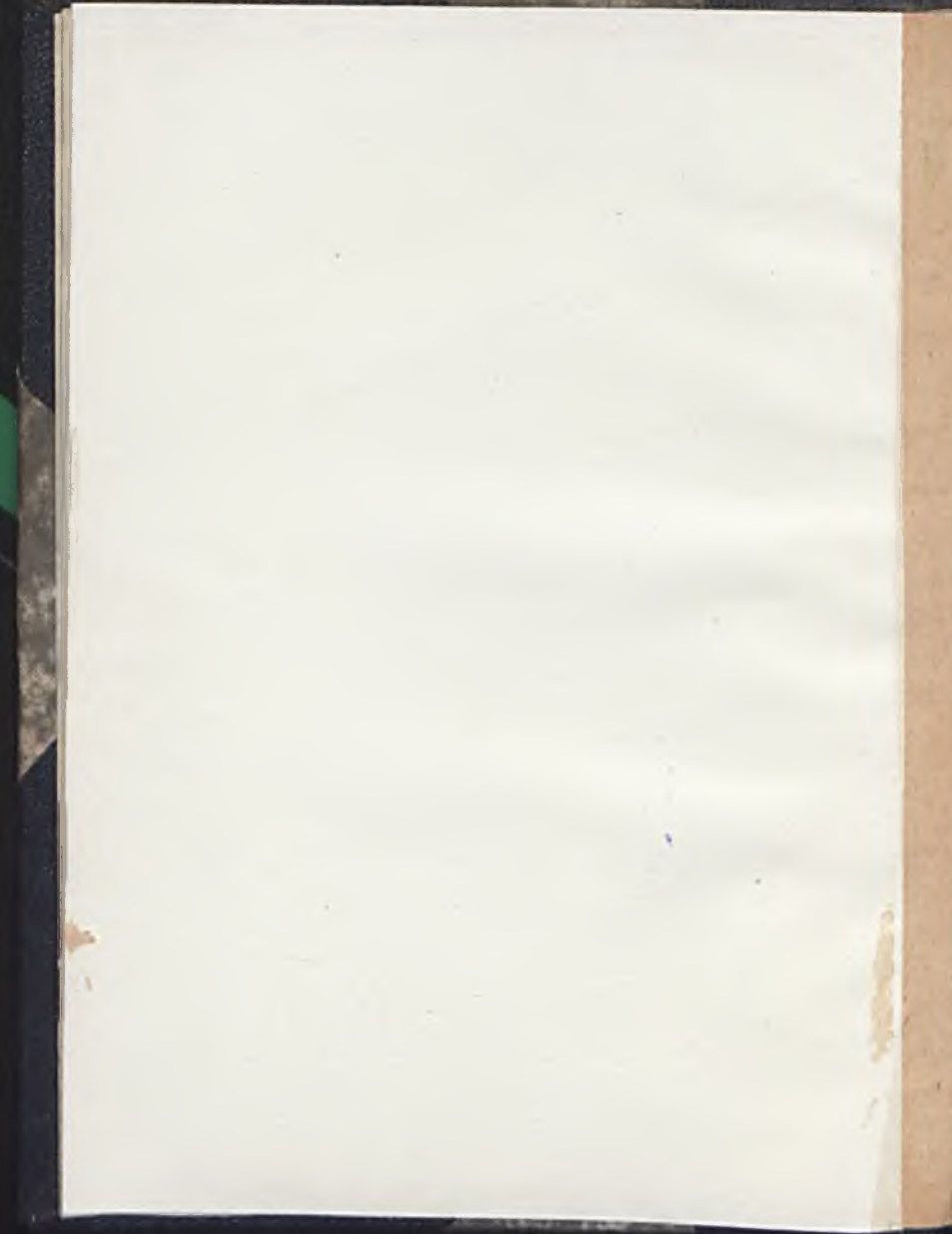

A
884

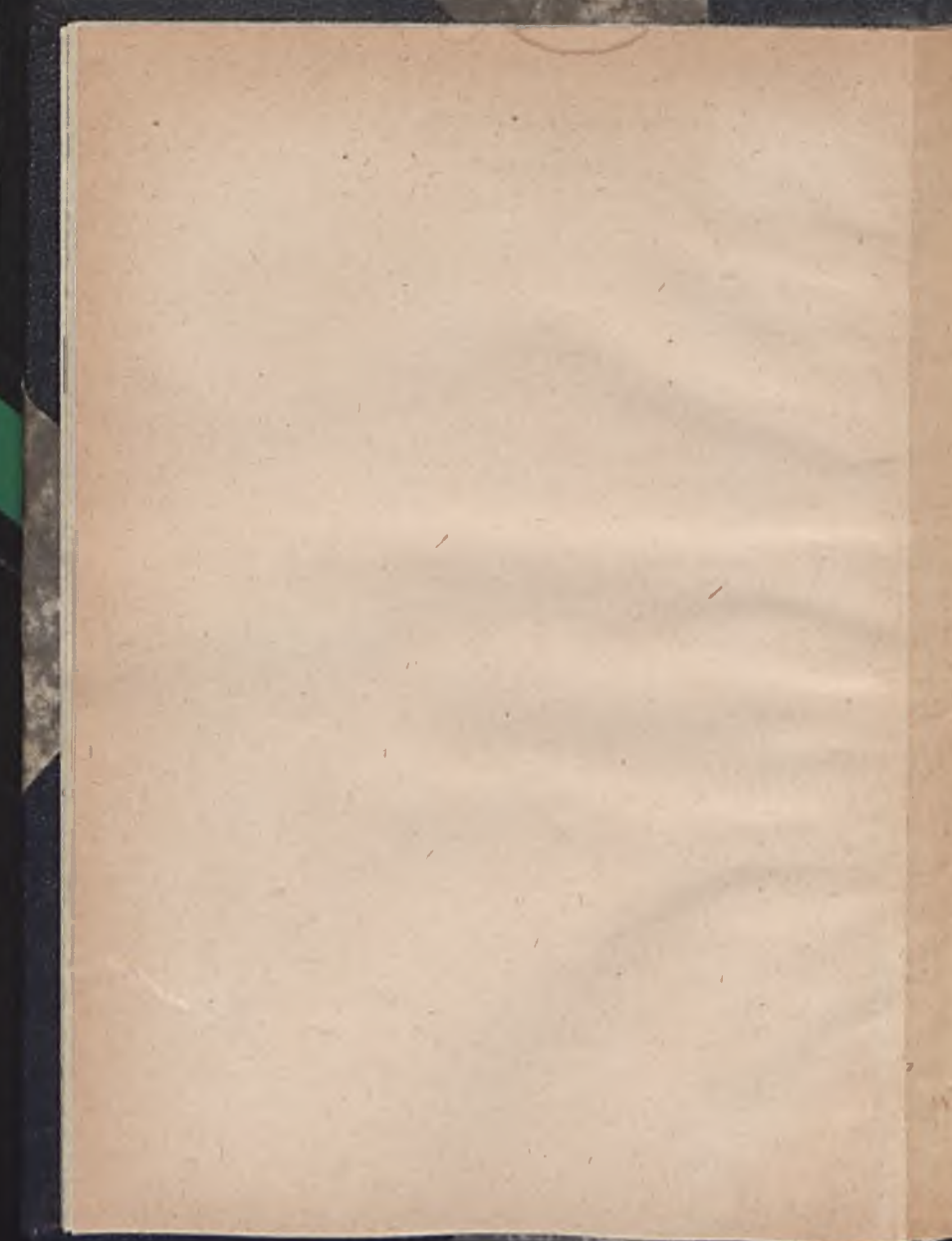
KOMLÓ

ÉS KÖRNYÉKE
UTIKALAUZ

KOMLÓ ÉS KÖRNYÉKE

ÜTIKALAUZ

KOMLÓ ÉS KÖRNYÉKE

ÚTIKALAUZ

10530

BARANYA MEGYEI
IDEGENFORGALMI HIVATAL
1960

A BARANYA MEGYEI IDEGENFORGALMI HIVATAL
KIADVÁNYAI

Szerkeszti: Gál Béla

6. szám

KOMLÓ ÉS KÖRNYÉKE

Szerkesztette:

HUBA LÁSZLÓ

Írták:

Dr. Babics András, Gál Béla, Mischl Róbert, Dr. Oppe Sándor,
Dr. Reuter Camilló, Dr. Szabó Pál Zoltán

A fényképeket

Dr. Babics András, Bezzegh Zoltán, M. T. I. Fotoosztály,
Dr. Oppe Sándor és a pécsi Fényezőv Fotoriport Iroda készítette

Címlap, rajzok : Battancs Gábor, Mischl Róbert

Térkép : Dr. Swierkiewicz József

Sajtó alá rendezte
A PANORÁMA
Idegenforgalmi Szerkesztőség

Készült 5100 példányban

Feladás szerkesztő és kiadó : GÁL Béla

60.10200 — Egyetemi Nyomda mélynyomása, Budapest

KEDVES OLVASÓ!

A „Kincses Baranya”, hazánk egyik legszebb és leggazdagabb része, napról napra, óráról órára válik még gazdagabbá, az országjáró tömegek számára még vonzóbbá. Ültikalauzunk Baranya s egyben az ország egyik büszkeségét, Komló bányavárosát és környékét ismerteti.

Néhány évvel ezelőtt Komló még az ismeretlenség homályában rejtőző, elmaradott bányászfalucska volt. Gyorsan fejlődő jelene szemünk előtt bontakozik ki, a krónikások és a régészek felfedező áói pedig azt is feltárták, hogy múltja is régi és jelentékeny. Ismeretlenségéből az első öt éves terv során emelkedett ki.

Bármilyen irányból közelítjük meg, amerre csak szemünk ellát, hangulatos erdőkkel borított hegyvidéket találunk, hogy azután egyszerre eléink bukkanjon teljes nagyságában az új, modern bányaváros, Komló. Mélyen előttünk a völgyben pillantjuk meg Komló jellegzetes elnevezésű kerületeit: Kökönyöst, Kenderföldet, Somág-tetőt és Dávidföldet modern, sok emeletes lakóépületeivel és üzletházaival. A bérházak között kialakított, szépen gondozott parkokból vidám gyermekkacagást kap szárnyra a szél. A bányaváros egy részét áthidaló drótkötélpályán csillék százai szakadatlanul szállítják a Keleti-

Mecsek méhének feketén csillogó gyümölcsét, a köszenet. A várost körülölelő hegyeken büszkén törnek a magasba a szállítóaknak tornyai.

A huszonötezer lakosú város fejlődése az elkövetkezendő évek során még tovább folytatódik. Ahol ma fűrótoronyok kutatják a föld méhét, ott holnap már széntermelő aknák tucatjai ontják Komló fekete kincsét, a várost körülölelő hegyoldalakon pedig modern házsorok emelkednek a magasba, hogy helyet adjanak Komló újabb húszezer lakosának. Kalauzunkban arra törekedtünk, hogy olvassunk a város történetén kívül megismerje mindazokat a fejlődést kialakító tényezőket, amelyek szerepet játszanak Komló további növekedésében.

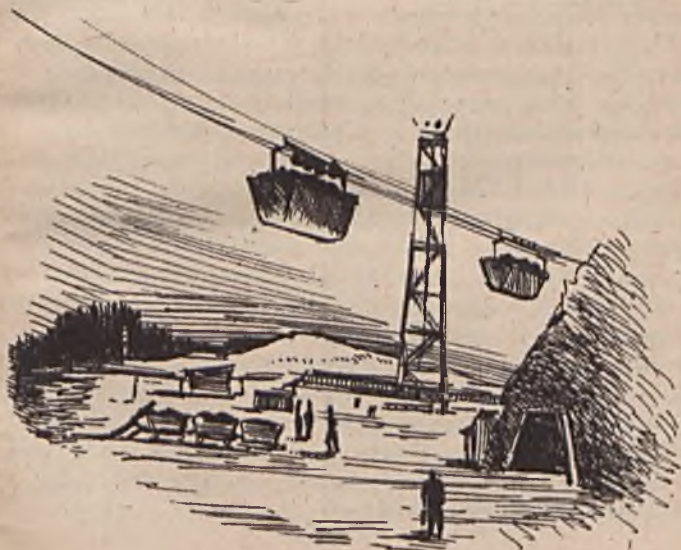
Kalauzunk végén a várostól néhány kilométerre fekvő Sikonda-gyógyfürdő történetével és a Komlóról kiinduló túralehetőségekkel is megismertetjük az olvasót.

Bízunk abban, hogy szívesen fogadják kalauzunkat, s hogy az hasznos útítárs lesz a komlói városnéző sétákhoz és kirándulásokhoz.

BARANYA MEGYEI
IDEGENFORGALMI
HIVATAL

FÖLDRAJZI LEÍRÁS

Komló, a hajdani jelentéktelen falu, ahol a felszabadulás előtt a bányászat is igen kezdetleges állapotban volt, ma hazánk egyik legnevezetesebb szocialista bányavárosa. A hosszú házsorú, teljesen falusias jellegű régi falu a völgyben helyezkedett el. Ma a völgyben és a környező dombhátakon modern városnegyedeket találunk. A szénelőkészítő mű, az áramfejlesztő központ, pályaudvar, parkok, középületek,

kórházak és szakiskolák a modern városkép jellegét hordozzák, távolabb magas aknatornyok és palahányók utalnak a település rendeltetésére. Komlón van a mecseki kőszénvagyon feltárásának központja. Több száz szénkutató mélyfúrás alapozza meg jövőjét Hosszúhetény, Kisújbanya és Zobák környékén. Az új szállítóaknak mélysége az 1000 m felé tart. A szélrózsa minden irányában felkutatták már a szakemberek a mecseki kőszénvagyon elhelyezkedését. Ismeretes, hogy ez Komlótól keletre, a Keleti-Mecsek alá húzódik.

A kőszéntelepek keletkezése

A mecseki liász kori kőszéntelepek keletkezését összefoglalóan a következőkben jellemezhetjük:

A földtörténeti középkorban vastag tengeri eredetű mészkőréteg telepedett le, a Nyugati-Mecsek nagy része ebből a triász kori mészkőből áll. A tenger fokozatos elsekélyesedése következtében egyes helyeken az ősi gránit hegység csomkja ismét magasabbra emelkedett, és róla homokos málladékot hordtak le a folyóvizek. Ekkor keletkezett a kőszénképződmények alatt fekvő ún. rhäti homokkő. Majd a terület kelet felé eső része fokozatos süllyedésnek indult, a nyugati pedig kiemelkedett. A triászt követő jura-időszak elején a liász alsó emeletében a partvidéken mocsári erdőségek alakultak ki. E mocsári erdőségek legjellemzőbb növénymaradványai az óriási páfrányok és zsurlók, de — mint a mocsári rétegek pollenvizsgálata is elárulja — feltűntek már a fenyőfélék is. (A pollenvizsgálat a virág hímporát hivatott kimutatni a finom összetételű, iszapos eredetű kőzetben. Szerencsés esetekben több millió év után is sikerül az eljárás. Komlón sikerült. Az így megvizsgált pollenek szerint a növényzet arra vall, hogy az éghajlat szubtropikus lehetett.)

A mecseki liász-köszén sok vékony telepől áll. Komlón eddig 90-nél több, 5 cm-nél vastagabb köszéntelep ismeretes. A köszéntelepek között hordalékos, sokszor folyóvízi torkolatra jellemző iszapos és homokos rétegek képezik a meddőt. Ez az üledék hajdan folyóvízi úton, távolról került ide, és települt rá a köszénrétegekre, az a növényzet pedig, amelyből a köszén keletkezett, helybeli eredetű. Helyenként a gyökérrészletek is előkerültek. A növényzet süllyedés következtében több ízben oly nagy mértékben került a tenger alá, hogy a szénrétegek felett tengeri kagylók és hallenyomatok igazolják az iszapos képződmény tengerparti eredetét. A terület süllyedt, és így fokozatosan az egész parti mocsár a tenger alá került, és a köszéntelep csoportra fedő homokkő, majd márgás képződmények helyezkedtek. A köszén fokozatosan kimaradt, és parti, majd partközeli grifea-kagylós, végül igen finom összetételű, a parttól már távolabbi eredetű rétegek ülepedtek le.

A köszéntelep csoport vastagsága Komló környékén átlag 450—500 m, ellentétben a Pécs vidéki képződmény 800—900 m-es vastagságával. Ebben fejtésre valók az 50 cm-nél vastagabb telepek, ilyen Komlón 16—18 ismeretes. Amíg a Pécs környéki bányákban az átlagos telepvastagság 1—3 m, addig egyes komlói telepek 10—12 m-es vastagságot is elérnek. A köszén minőségét károsan befolyásolja a hegység erős szerkezeti megmozgatottsága és sok helyen a trachidolerit és fonolit lávájának áttörése. E vulkanikus eredetű tömegek elégették, illetve elkokszosították a kő zénállományt.

A bányászat komoly veszedelme a *metángázkitörés*. Minél mélyebbre hatolunk, annál számottevőbb a metángáz mennyisége. Hasznosítása, a rétegekből való kivezetése és összegyűjtése a kísérletezés kedvező szakaszában van. A munkálatok jelentősége nemcsak az, hogy csökkentik a veszélyt; a metán kitűnő, 7000 kalóriás gáz, melynek igen nagy népgazdasági jelentősége van. A metángáz és a mély-

séggel járó hőség elleni küzdelemben fegyverünk a felszíni friss levegő nagy tömegének áthúzása a mélységi munkatérben. (A Komlótól keletre fekvő zobáki aknamezőben például 600 m-ig 32 C°, 700 m-ig 42 C° hőmérsékletet mértek. Ez utóbbi a 22 m-es geotermikus grádiesnek felel meg, tehát azt jelenti, hogy már 22 m-enként egy-egy fokkal melegebb a kőzet. Ha majd a zobáki akna mélyén 300 vagonosra növekszik a termelés, a koncentrált munkatér miatt percenként kereken 15 000 m³ levegőmennyiség szükséges a szellőztetéshez, illetve a hűtéshez.) Nagyobb mélységbe hatolva, a levegőhűtés már elégtelen, és különféle hűtőberendezésekre lesz szükség.

A kőszénbányászat területe Pécsbányateleptől kiindulva, „S”-alakú kanyarban helyezkedik el; ennek egyik ága Pécsbányatelepnél kezdődik, és az északnyugati csapásból északkeletibe tér át, majd Hosszúheténynél ismét az északkeleti csapásba fordul. A kőszén elhelyezkedése e területen a Keleti- és a Nyugati-Mecsek szerkezeti elhatárolásaként is felfogható. Mégis rá kell mutatnunk arra, hogy az északnyugat-délkeleti irányú csapásban elhelyezkedő törésrendszer szerkezeti határvonal a két Mecsek között. A képződmények itt is — mint a Mecsekben csaknem mindenütt — egymásra pikkelyesen feltorlódva jelentkeznek. A Keleti- és Nyugati-Mecsek határát rövidebb szakaszon kifejezi még az az amfibolandezit tömeg, mely Komló és Budafa között található meg. A hajdani lávaömlés ma mintegy 3 km²-nyi területen van a felszínen. Körülötte mindenütt földtani értelemben vett fiatal tengeri üledékek helyezkednek el. Az amfibolandezit lényegesen fiatalabb, mint a Keleti-Mecsekre, különösen Kisújbanya és Magyarereggy közti területre jellemző vulkáni működésből származó kőzetanyag, a trachidolerit.

A trachidolerit a földtörténeti középkorban, a széntelepek keletkezése után hosszú tengeri állapotot követően az alsókréta időszakban tört fel; részint tenger alatti vulkáni

működés, részint a vulkanikus eredetű lapos sziget nyomaként jelentkezik.

A kőszéntelepek keletkezése után, tehát még több millió éven át az alsókréta időszakig, főképp a Keleti-Mecseknek megfelelő területet tenger borította. A tenger elvonulása a földkéreg erős megmozdulásával járt együtt. Ennek kapcsán került a felszínre a láva és a vulkáni tufa. Ezután a krétaidőszak egész folyamán, sőt a földtani újkor első felében nemcsak ez, hanem ennél sokkal nagyobb terület, mondhatjuk az egész Dunántúl szárazföld volt. Csak a földtani újkor közepén indult süllyedésnek a szárazföld, és a középső miocén időszakban, amikor a Mecseknek alakítási történetét tulajdonképpen elkezdhetjük, már csak szigetek állottak ki ismét a tengerből. E szigetek nagyjában megfeleltek a mai Mecsek magasabb ormainak. A tenger előnyomulása ugyancsak nagy megrázkódtatással járt. A földkéreg törése mentén következhett be az andezitláva kiömlése. Az andezitláva megjelenésével közel egy időben sokfelé lehetett vulkanikus törmelékszórás a Mecsek egész területén. A dacittufa pora szállt el igen nagy távolságba, mert a homokos és iszapos parti képződményekben szinte a Mecsek egész területén felismerjük a jellemző hatszöges táblás fekete biotitosillámokat. Ezeknek is túlnyomó része tenger alatti tűzhányók kitöréséből származhatott.

A középső miocén időszakban a Keleti- és a Nyugati-Mecsek szigetcsoportja között széles víztükrös csillogott. Ebbe a szigeti partok felől, de a déli fekvésű, ma már elsüllyedt és ősi kristályos kőzetekből álló nagyobb sziget felől is, folyóvizek torkollottak. A folyóvízi szállításnak tulajdonítható az a sok kavicsos görgeteges, több helyütt keményre összecementezett konglomerátum felhalmozása, mely az Árpád-tetőtől csaknem a Hármas-hegyig fellelhető és innen délre, de északra még inkább tájformáló jelentőségű. Ezt a konglomerátumot és tengerparti homokot helyenként az a meszes víz cementezte össze, amely a

karsztosodó triázmészakőben oldotta ki mésztartalmát, és ebből a kőzet hasadékein át jutott a homokos vagy kavicsos halmazba. A barna színű miocén homokkőből helyenként, mint Budafán és Mánfa határában, a Mélyvölgy mellékágában, a Farkasárookban igen jó minőségű építő-tömböket faragtak. Ebből épült újjá a századfordulón a pécsi székesegyház, de már István király korában is ezt választották a francia és az olasz építésszek a pécsi székes egyház megépítéséhez. Pécsen még többfelé megtaláljuk ennek a homokkőnek építészeti alkalmazását; így például az Egyetemi Könyvtár homlokzatának kiképzésében is.

Barlangok, víznyelők

A triász mészkő karsztosodásra rendkívül alkalmas. Nagyméretű dolinák, föld alatti barlangok, víznyelők jellemzik. A karsztosodó mészkő Árpád-tetőtől a Tubesen át a Jakab-hegyig mindenütt megtalálható. A Jakab-hegy északi lábánál e mészkőben keletkezett az Abaligeti barlang, a mi területünkön pedig a Mélyvölgy mánfai határában a *Kőlyuk*. A Kőlyuk, mivel belőle karsztvíz termelhető, Komló ivóvízellátásában tölt be fontos feladatot. A barlang kezdeti szakasza 57 m hosszú. Itt ún. szifonnal zárul, tehát a barlang végsőnek látszó sziklafala a barlang vízszíne alá ér. Egyes barlangkutatók az első szifon alá úsztak, majd az elért újabb barlangi részletek után második, majd harmadik szifon következett. A harmadik szifonon az átúszás eddig nem sikerült. A barlang ismert összhosszúsága így ma már 230 m körül van. A komlói vízművek a város vízellátásának megjavítása után ezt a barlangot ismét átadják a Természetvédelmi Tanácsnak. Ekkor a teljes feltárása megtörténhet. Eddigi ismereteink szerint, a nagyközönség számára is érdekes látványosságot nyújtana.

A Mélyvölgyben és környékén még több kisebb barlang ismeretes. A völgy legfelső forrásától nem messze nyugatra helyezkedik el az ún. Kőfülke, melynek megásása alkalmával az utolsó jégkorszakkal egy idős barlangi medve csontjai kerültek elő.

A Mélyvölgyre és a Melegmányi völgyre legjellemzőbbek azok a *mésztufa-képződmények*, amelyek a két völgy magasabb szakaszán helyezkednek el, és meglepő szép látványt nyújtanak. A mészkő réseiből előtörő vizekből a mésztartalom a levelekre és az ágakra rakódik le. Ezeket egymáshoz tapasztva a víz cseppkőszerű gátat épít maga előtt. Festői tavacskákat és mésztufa-képződményekből álló ágas-bogas csorgókat és csöpögőket alkotva, kisebb zuhatagokkal, lépcsősen jut le a víz a völgy meredekebb felső szakaszáról. A legszebb a melegmányi zuhatagcsoport, mely különösen bőséges karsztvíz idején lenyűgöző látványosságot nyújt. Felkeresése megérdemli a fáradságot.

A mészkőből a víz, a mánfa-budafai kelet-nyugati csapású völgy tengelyében bejut a miocén kavicsba és homokba. Komló ivóvízellátásának legfőbb tényezői azok a fúrt kutak, melyek ebben a völgyben a karsztos eredetű vizet a homokos, kavicsos, sok vizet tartalmazó rétegekből termelik ki. Komló számára azonban ez nem elég. A város mai vízigénye napi 15 000 m³ körül van. Vízellátásának másik tényezője az a bőséges mennyiségű rétegvíz, mely a

Ligeti-völgybe telepített fúrások révén kerül a felszínre. Itt a harmadkori tengerek homokos, kavicsos rétegeből táplálkoznak a kutak.

A környék gyógyvizei

Komlón és a budafai határban, valamint Magyarorszáék környékén több fúrásból meleg víz fakadt. Ezek közül gyógyászati szempontból egyedül *Sikonda* fürdő játszik szerepet. A Nyugati-Mecseket felépítő triász mészkő itt már 400 m mélységben fekszik, a középső miocén képződmények alatt. Mivel ennek a mészkőnek a vastagsága is 5—700 m körül van, a felszálló meleg víz a kb. 1000 m-es mélység felől útját a mészkő oldott résein át könnyen teszi meg a miocén rétegekig. Itt azonban a miocén rétegek agyagos képződményeibe ütközve, tovább a felszín felé nem juthat. A szénkutató mélyfúrás véletlenül nyitott utat a víznek Sikondán 1928-ban. A mélyfúrás 400 m-en érte el a középső triász mészkövet, és benne még 10 m mélységig hatolt. A felszínre felszökő víz hőmérséklete 35 C° volt, a fúrólyuk mélyén 38,8 C°. *Magyarorszáék* ugyanekkor szintén 400 m-es mélységből 37 C°-os meleg víz tört a felszínre. Ennek vize a furat fenekén 41 C° volt. Ezt a furatot azonban betömték. Sikondán kezdetben percenként kb. 2000 l víztömeg magasra szökellve tört fel, később a vízmennyiség csökkent. Jelenleg — a régi vascsövek korróziója miatt — a meleg víz nagy része átszökik a magasabban fekvő homokos és kavicsos rétegekbe. Az ásványvíz fúrással való újbóli feltárása folyamatban van. A víz gyógyító jelentőségét Emszt Kálmán a következőkben állapította meg: „Az alkalikus földes, gyengén radioaktív hévizek csoportjába sorozhatjuk, melynek értékét növeli a melegforrás szabad szénsavtartalma. E szabad szénsavtartalomnál fogva hazánkban a szénsavtartalmú melegforrások egyedüli kép-

viselője.” Jelenleg a komlói bányászok üdülője Sikonda. A műszakban kifáradt, egészségileg feljavítandó bányászok gyógykezelését, üdítő szénsavas fürdőzést élveznek, s így ismét újult erővel veszik fel a munkát az ezer veszélyt rejtő kőszénbányák forró mélységében.

É g h a j l a t

Komló és környéke éghajlatát vázlatosan a következőkben foglalhatjuk össze. A régi Komló a Kaszárna-patak völgyében 200—220 m magasságban települt. A falu a völgy alján helyezkedett el, eléggé aszimmetrikusan, a napos oldal javára. Mégis fagyzugos, ködös, és sokszor nyári estéken is hűvös volt. A völgy mindkét oldalán 260—300 m magasságban dombhátak terülnek el, melyek szárazak, szelesek, és csak a több napfény tekintetében vannak kedvezőbb helyzetben a völgyi településnél. Komló új települése

csaknem teljes egészében ezeket a környező dombhátaakat szállta meg.

Az uralkodó szél az északnyugati. A dombhátak teljesen ki vannak szolgáltatva az északias szeleknek, és csak a völgy élvez némi szélvédeettséget. Az északnyugati szél hozza a csapadék legnagyobb részét minden évszakban. 40 éves átlag alapján a téli hónapokban 133, a tavasziakban 202, nyáron 218, ősszel pedig 198 mm csapadék hull; összesen tehát 751 mm az átlag. A csapadék évszaki eloszlásából világosan látszik, hogy a tél a legszárazabb, de a többi három évszak csapadékmennyisége lényeges eltérést alig mutat. A Mecsekben a Misina-tető múlja felül, ahol az évi csapadék 783 mm. Pécs város ugyanekkor csak 714 mm átlagot kap. Komló helyzeténél és tengerszint feletti magasságánál fogva (215) valamivel több csapadékot élvez, mint Pécs (itt a 171 m tszf magasságban levő csapadékmérő állomást vettük figyelembe). A csapadékmennyiség hónapok szerinti és a 40 éves átlaggal számított értéke a következő:

I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII.

Komló :	40	42	50	68	84	78	70	70	67	73	58	51
Pécs-Misina :	44	42	56	77	82	75	71	69	66	80	66	55
Pécs-Pius Int. :	41	38	50	68	75	68	64	62	62	73	64	49

A csapadékmennyiség átlagos értékeinek az összeállításából is kitűnik, hogy a Mecsek-hegység éghajlati szempontból választó vonalat jelent. A különbség a hegység északi oldalán levő Komló és a déli oldal csapadékmérő állomása között az, hogy az északnyugati hűvös betörések Komló környékére viszonylag több esőt hoznak. A legcsapadékosabb a május, amikor még a Misinát is felülmúlhatja a mért csapadék mennyisége. Az őszi mediterrán jellegű másodlagos maximum a Keleti- és Nyugati-Mecsek közti alacsonyabb

fekvésű hegyhátakon könnyen átömlik, és Pécsszabolcs, Árpádtető, Komló irányát követve e területen is észlelhető, majd Komlótól tovább északra hatása elmosódik. A tél valamivel szárazabbnak látszik, azonban a keleti hideg légtömegeknek éppúgy megvan az útja a hegység területén Komló felé, mint akár a déli oldalon Pécs környékére, ahol különösen a város alatt elterülő mély fekvésű síkság a gyűjtőhelye a hideg levegőnek. Komló hőmérséklete erősen függ a domborzati viszonyoktól. Lényegesen más a völgy északi lejtőjén, mint a délin, ami pedig a környékét illeti, igen hidegnek mondható a Budafa—Mánfa közti völgy, kivált ennek a hegység felőli oldala.

Mivel Komló környékének igen tekintélyes része vizet záró agyagos képződmény, ezért a völgyben a Kaszárpatak nagyobb zivatarok idején vagy tartós esőzés alkalmával áradásra hajlamos. Mánfa—Budafa környékén már más a helyzet. Itt ugyanis a kavicsos és a homokos képződmények igen sok vizet képesek magukba fogadni. Tovább dél felé a Zsidóvölgy, a Nagymélyvölgy, a Melegmány, de ugyanígy a Mihál-útja nevű völgy is, melyben a Pécsre vezető műút halad, a vízválasztóig karsztos jellegű. Az ilyen területeken nyáron a patakok vize lényegesen megcsappan, néhol teljesen eltűnik. Viszont, főképp a tavaszi hóolvadás idején, a karsztos üregekből és hasadékokból hatalmas mennyiségű víztömeg tör elő. A Mélyvölgy középső szakasza szárazság idején gyakran elapad. A Melegmány völgyéből érkező vízmennyiség kitartóbb, mert a vízgyűjtő terület egy részét miocénkori kavicsok, konglomerátumok alkotják, ezek a kőzetek pedig takarékoskodnak a vízzel. A terület forrásokban mégis elég gazdag. Nagyobb vízmennyiség azonban — amint erről már a földtörténeti rész tárgyalásánál említést tettünk — egy helyről nem szerezhető be.

Az erőmű és a bánya tömedékelése érdekében Magyar-szék határában egy kisebb tóban gyűjtik össze a Kaszárpatak vizét, és ezt kizárólag ipari célra visszanyomják

Komló számára. Komló, mint Pécs is, nagyarányú fejlődése következtében küzd a háztartási és az ipari víz nagyobb mennyiségben való megszerzésének nehézségeivel.

Növény- és állatvilág

Komló környékének növényvilága igen változatos. Függ a domborzat által befolyásolt helyi éghajlattól, igen nagy mértékben a talajtól és a kőzetektől, melyekből a növény gyökere útján táplálkozik. Legjellemzőbb és mondhatjuk legérintetlenebb növényvilágot találunk a Mélyvölgy és a Melegmány környékén. Itt egy-két igen öreg fa is emlékeztet a hajdani mecseki őserdőre. Maga az erdőség nagyobbrészt gyertyános-tölgyesnek mondható, helyenként azonban jelentékeny szerepet játszik benne a bükkös erdő. A flóra világában legjellemzőbbek között említhetjük a téli zsurló (*Equisetum hiemale* var. *Moorei*), a díszes vesepáfrány (*Dryopteris setifera*) igen jelentős elterjedését, főleg a Peknyáki völgyben. Kiemelkedők még az illatos hunyor (*Helleborus odorus*), a tündérfürt (*Aruncus vulgaris*), a kispárlófürt (*Aremonia agrimonoides*), a tarka lednek (*Sathyrsus venetus*), a havasi tisztesfű (*Stachys alpina*), az olaszmüge (*Asperula taurina*), a lónyelvű és szúrós csodabogyó (*Ruscus aculeatus*, *Ruscus hypoglossum*) és a pirotó gyökér (*Tamus communis*). A felsorolt tíz faj közül nyolc csak Dunántúlon, illetve a Mecsekben nő. (Kivétel a téli zsurló és a tündérfű.)

A mecseki állatvilágból a karsztos hasadékokban és barlangokban élő barlangi vakrákoknak a világon egyedül álló fajtái érdemelnek említést. A szemek elcsökevényesedése kifejezi, hogy az élet a környezetétől elválaszthatatlan; a sötétségben a látószerv visszafejlődik. A tudományos vizsgálat többféle igen érdekes denevérfajtát különböztet meg hegységünkben; ezek nappalra sziklaodukba húzódnak.

A mecseki erdőségekben már csak itt-ott jelenik meg a vadmacska. A Komlótól keletre eső völgy neve „Macskalik”, mely éppen azért kapta ezt a nevet, mert itt a fák oduiban és a sziklák hasadékaiban viszonylag gyakori vendég volt a vadmacska. A borz, a róka, a kisebb erdei ragadozók, az őzek és a szarvasok, valamint a vaddisznók számára is otthonos ez a terület. Igen gazdag a madárvilág is, és ez jórészt annak köszönhető, hogy itt a madarak állandó ivóvizet találnak.

KOMLÓ TÖRTÉNETE

A legrégebb időktől a szénbányászat megindulásáig

A város mai területének lakottságára vonatkozó adataink időpontját éppen a közelmúlt évek során bővíthettük ki mintegy ezer esztendővel. Komló építése ugyanis többek között azzal a meglepetéssel szolgált, hogy Jánosinak Komló felé eső faluvégén a földmunkálatok mintegy 85 m hosszúságú római kori épület alapfalait tárták fel. A terület jó térszíni adottságait, amelyekről egyébként a vidék futólagos szemlélete is meggyőzhet bennünket, már a rómaiak is felismerték. A völgyek, amelyek a Nyugati-Mecsek szélső és ellaposodó nyúlványai között szélesen, majd mindjobban összeszűkülve a Mecsek belseje felé tartanak, a mélyükben kanyargó patakokkal, a főpatakok árterületén található legelőkkel, kaszálókkal, a domboldalak és a völgy-síkság művelésre alkalmas földjeivel, a hegyek erdőségeikkel minden időben szinte kínálkoztak az ember letelepedésére. Később hazánk mozgalmas történetében a települések védettsége, nehezebb megközelíthetősége is nagy előnyt jelentett a völgyben, főképpen a völgyfőben elhelyezkedő telepek számára.

A feudalizmus korából való 1256. évi oklevél, amely későbbi, de hiteles másolatban maradt ránk, említi elsőnek a falut (Complou = Komló néven). Az oklevél valójában határokat állapít meg a Komló közelében fekvő Jánosi területén, Komló csupán a feléje vezető út meghatározásában szerepel. Annyit mégis megtudunk az oklevélből, hogy Komló ebben az időben a *pécsvárad*i bencés-apátság birtoka. A mai Kaszárna (Kaszonya) néven ismeretes patakot Vokó-sédnek (Vokó-pataknak) hívták ekkoriban, s Jánosi felett már Kisbattyán település is megvolt. Későbbi keltezésű — sőt egy-két esetben korábbi — oklevelekből megállapítható, hogy azok a falvak, amelyek ma közigazgatási tekintetben Komlóhoz tartoznak, vagyis Komló város által közigazgatásilag felfűzött peremközségek, a magyar középkor e századaiban már ugyancsak lakottak voltak (Szopok = Mecsekfalú, Mánfa, Budafa, Jánosi).

Komló nevének származtatását illetően legkézenfekvőbb magyarázat a komlónak, e hasznos kultúrnövénynek előfordulása és termelése Komló területén. A falu XVIII.

században készített pecsétje is karóra-futó komlót ábrázol. Jóval kisebb a valószínűsége, hogy a Kompolti-család adta volna a település nevét, mint ahogy korábban gyanították. A Kompolti-család birtoka Tolnából lenyúlt ugyan Komló vidékéig is, de a hasonló hangzású település másutt keresendő. A „p” betű szereplése az „m” és az „l” között egyáltalában nem indokolja Komló és Kompolt helynevek azonosítását. Komló nevének középkori írásmódja a magyar nyelvben különben nem ismeretlen (l. Zemplén > Zemplén, Komplós > Komlós — helynév Sáros megyében).

A XIV. század első felében a falu nevét már Komlód-nak, Komlou-nak írják. Ezek és a hozzájuk hasonló változatok

ÁRPÁD-KORI TEMPLOM MÁNFÁN

A XII. SZÁZADI MÁNFAI TEMPLOM BELSEJE

azonban csak a hallott szavak írásbatételének nehézségeit mutatják ; a *község neve a legrégebb idő óta : Komló.*

A település a Mohács előtti időkben többször változtatta földesurát, de mindig egyházi tulajdonban volt. A faluban már a XV. században kőből épített templom állt, sőt a templomépítést megelőző időben egy 1320-ból származó oklevél Komló papjáról beszél (Nicolaus sacerdos de villa nostra Kemle). A község régi temetőjében a gótikus stílusban épült templom romja még mindig látható. Ma Komló féltett műemléke. Az egyházi jellegű építkezésnek

még régebbi emlékét találjuk a közelmúltban Komlóhoz kapcsolt Mánfa területén.

A mánfai ötemeletes, románstílusú tornyú, támpilléres, román- és gótablakos kis templom a XII. századból való. Ma Baranya megye egyik legértékesebb és — természetesen többszöri bővítés és renoválás folytán — legépebb műemléke.

Komló és környéke Baranyával és Péccsel együtt 1543-ban *török uralom* alá került. A törököt megelőző utolsó földesura a pécsi püspökség kincstartója (aerarius) volt. A falut ekkor mindössze három portával tartották nyilván. A török időből — sok más vidék falvaihoz hasonlóan — alig maradt olyan adatunk, amelyről csak vázlatosan is, de konkrétan megrajzolhatnánk Komló falu vagy a komlói nép életét.

Ez az élet azonban semmi esetre sem volt jobb, mint amilyenről általában tudomásunk van a török hódoltság idejéből. A komlói parasztok élete és vagyona a török folytonos sarcolása, kemény adóztatása, emberrablásai miatt állandóan veszélyben volt.

Közvetlen adatokat a törökkori Komlóra vonatkozóan csupán azokból a tanúkihallgatásokból nyerünk, amelyeket az „újszerzeményi bizottság” működése során folytattak le. Ezek szerint a komlóiak még a török alatti időben is fizettek adót a mindenkor pécsi püspöknek, aki a meg nem szállt területen élt. Ilyen adózásra különben a török sajátos magatartása lehetőséget nyújtott, s a szegény nép sorsa ezáltal is súlyosabbá vált. A pécsi egyházmegye így — az adózás révén — tartotta a Komlóhoz fűződő jogait.

Komló török földesura rendszerint a pécsi vár török parancsnoka (dizdár-agája) volt, aki — a vallomások szerint — minden terményből és jószágból tizedet kapott. Minden lakos fizetett azonkívül évenként 50 dénárt, fél okka (64 dkg, vagy 6,4 dl) vaját és három ekét (tria aratra), azaz háromnapi ekemunka bérét.

Komlóra a *török kiűzése* után némi könnyebbséget jelentett volna, hogy kevesebb urat szolgál. Ez azonban csak elméleti következménye volt „felszabadulásának”. A valóságban az élet nem vált könnyebbé. A mozgalmas esztendő katonai beszállásolásai, a porciózás, az újonnan szervezett megye adóztatása, a kielégíthetetlen idegen földesurak kizsákmányoló jobbágytartása, a szolgáltatások állandó növelése, az egyházi tized, a megyei ingyenmunka, az urasági robot súlyos teherként nehezedett a szegény népre.

A török megszállás alól kikerült törzslakosság öröme tehát gyorsan elmúlt. A megmaradt, kisszámú agrárlakosság nem is igen kapkodott a föld után. Hatalmas területek álltak parlagon, felferve gyommal és bozóttal.

A török korszak végén a faluban 7 ház állt ; a felszabadító háborút Komló 2 ép házzal vészelte át. Lakossága 1687-ben mindössze 9 fő volt. Elpusztult a Kaszárna-patakra épített egykerekkű vízimalmocská is.

A török kiűzésével járó harcok következtében Komló környéke, sőt egész Baranya csaknem teljesen lakatlanná vált. Baranya nagy részében, 1687 őszéig hadműveletek folytak. Pusztaként szerepel Komló közvetlen szomszédságában Alsó- és Felsőjánosi (ma Mecsekjánosi), valamint Szopok (Mecsekfalu) is. Mánfán két ház maradt, 11 lakossal, a török megszállás-korabeli 8 házzal szemben.

Még a Mánfa és Kökényös pusztá között fekvő Budafa maradt legépebben 6 házával és 16 főnyi lakosságával. Ez a település a török megszállás korában sem volt nagyobb.

Komlón 1695-ben 10 család élt ; szántóterületük kiterjedése összesen 26 1/8 holdra terjedt. Volt 13 kapás kertjük, 8 kapás szőlőjük, 20 hold tölgy- és bükkerdejük. Termett 19 kocsi szénájuk és 8 akó boruk. Jóságállományként 3 ökröt, 7 tehenet, 8 borjút és 37 malacot írtak össze. A falu méhészete 9 kas méhből állt. Mindezek után — a megszállás elmúltával — tizedet fizettek a püspökföldesúrnak,

majd a kincstárnak. Egyéb tartozásaik ugyanazok voltak, mint a török korszak végén.

Komló török utáni lakosait érdemes feljegyezni névleg is, mivel leszármazottjaik közül többen ma is itt élnek, és a kőszénbányában dolgoznak. A források a tíz család nevét — eredeti írásmód szerint — a következőképpen jegyzik fel: Bodza Ferenc, Bodza Mátyás, Borich Bálint, Czukor Mihály, Kys Lőrinc, Nagy Mátyás, Tot István, Tot Mátyás, Utal István és Zak Péter családja.

A falu népessége nem sokkal később 6, majd 5 családra csökkent. Megmaradt a Zak, a Czukor, a Tot, a Bodza (Bocza) és a Kis család. (A pécsi kamarai provizorátus által 1716-ban készített összeírás Komlón valójában 4, nem gondozott, elhagyott jobbágytelket talált.)

A földművelés terjedelme a lélekszámhoz viszonyított volt. 1714-ben 5, 1715-ben 4, 1720-ban ugyancsak 4 jobbágycsaládot írtak össze, s ennek megfelelően alakult a mezőgazdálkodás is.

Komló lélekszáma hosszú ideig azonos színvonalon mozgott. A benépesülés lassúságát növelte a bizonytalanság, amely a falu hovatartozandóságát illetőleg keletkezett. A falu birtoklása a pécsi püspök és a kamara igényeinek ütközőpontjába került. Radnay Mátyás, a kérlelhetetlen és féktelen természetű püspök a hódoltság utáni években is behajtotta az adót azokon az egyházi birtokokon — Komlón is —, amelyeket a birtokjog eldőltségéig, a „háború jogán”, a kincstár tartott a kezében.

Radnay vad harcba bonyolódott a püspökség jussáért, Komlóra bejelentett igényét azonban a *neoaquistica commiss-*

sio — a török alól felszabadított területek tulajdonjogát intéző „újszerzeményi bizottság” — elutasította, illetőleg a vissza nem adott egyházi területek fejében más területeket jelölt számára. Komló fölött tehát a kincstár rendelkezett.

A kincstári kormányzat a falut, több más baranyai és somogyi faluval együtt (1720 körül) özvegy Traun Erzsébetnek adta át. A faluból származó jövedelmet 5%-nak véve, Komló haszonvételi értékét a pozsonyi kamara 1244 forintban állapította meg. Ugyanekkor Szopok (Mecsek-falu), Alsó- és Felsőjánosi (Mecsekjánosi), Kőkényes (Kökönyös) és Csépán pusztákat együttesen 1800 forintra becsülték.

Traunék még a régi jobbágylétszámmal voltak kénytelenek megelégedni, tehát Komlón mintegy 5–6 jobbágycsalád szolgáltatásaira számíthattak csupán. A földesúr reményei nem váltak valóra. A Traun-család valójában rövid idő alatt szétforgácsolta baranyai és somogyi birtokait. Komló 1750 körül (1747–1751 között) Batthyány Lajos (1751 óta az ország nádora) tulajdonába került.

A *Batthyány-család* a XVIII. században Baranya megye legkiterjedtebb világi birtokállományával dicsekedhetett. A nagybirtok nemcsak a jól vezetett majorságok révén jövedelmezett, hanem a jobbágyság könyörtelen megadóztatásával is. Batthyány nádor a legkönyörtelenebb földesurak jellegzetes képviselője volt, s ilyenek voltak a család korábbi és a későbbi tagjai is. Komló népessége ekkoriban kezd növekedni, s a benépesítés fő okát a jobbágfalvakból származó jövedelemmel kell összefüggésbe hoznunk. A népesség számbeli növekedése a legjobb mód volt arra, hogy a föld minél nagyobb hasznot hajtson a földesúrnak.

Komlón 1751-ben a jobbágycsaládok 11 házat foglaltak el. Lakói között még mindig megtaláljuk azokat, akiket a XVII. század végén összeírtak, helyesebben ezek leszármazóit.

Az adóztatás alapjául felvett terméseredmény rendkívül csekély : 33 pozsonyi mérő (2063,5 l) búza és rozs, 21 pozsonyi

mérő zab, árpa és kukorica, 2 pozsonyi mérő tönköly (a búza egyik fajtája), 1 akó bor, 4 pint pálinka. Az állatállomány: 4 ökör, 8 tehén, 5 tinó, 6 ló, 7 disznó, 13 malac és 2 kas méh.

Egy 1781. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv (canonica visitatio) szerint Komlón 17 család lakott. Ha családonként 5 személyt veszünk, a falu népe kb. 90 főre tehető.

A község a *XVIII. század végén* még mindig a Batthyány-család kezében volt. Uradalmaik a XIX. század második évtizedében fokozottan törtek előre azon az úton, amelyen — a kor követelményeinek megfelelően, a bolyi és a siklósi uradalmakhoz hasonlóan — a cselédek és jobbágyok rovására racionalizált nagybirtokká alakultak.

A XVIII. század nagyfeudálisai — köztük Batthyány (II.) Ádám — elvégezték ugyan a birtok-koncentráció alapvető munkáját, a földjáradéknak azt a maximumát azonban, amelyre vágytak (főképpen munkaerő hiányában), még nem érték el. Költséges külföldi tartózkodásaik az uradalmak pénztárait annyira kifosztották, hogy beruházásokra édes-kevés jutott.

A *XIX. század elején* Batthyány Nep. János szakított az ősi hagyománnyal. Még 1809-ben részt vett a Napóleon elleni harcokban, de azután nagy gonddal gazdasága felvirágoztatására törekedett. A telet Bécsben töltötte; a többi évszakban — rendszerint családjával együtt — Németbolyban tartózkodott. Hű és gazdasági ismeretekben egészen kiváló emberének bizonyult az uradalmak ügyésze, Strázsay János, továbbá Kern József jószágigazgató, aki Simon József jánosi ispánnal együtt a *komlói köszönbányászat hajnalán* (1812, 1822—1826) játszott elismerésre méltó szerepet.

A Batthyány-féle jobbágyfalvak között Komló még mindig az utolsók között volt. Földjeinek silánysága, lakóinak csekély száma csak igen lassú fejlődést biztosíthatott számára. A jánosi uradalom súlypontja sem Komló

urasági területén nyugodott, hanem Jánosin és Battyánon. A Batthyány-féle uradalmi komplexum jelentőségét pedig általában a dél-baranyai uradalmak, a sellyei és a siklósi uradalmak hangsúlyozták ki.

Az 1828. évi országos összeírás Komlón 57 családot nevez meg, összesen 143 adózás alá eső (16—60 év közötti) személlyel.

A lakók közül 36 volt telkes-jobbágy, 21 pedig házas-zsellér. Az 57 családban az adófizetők a következőképpen oszlottak meg: 1 taggal két család, 2 taggal 39, 3 taggal 1, 4-gyel 12, 6-tal 2 család. Egyetlen lakó — idős korára való tekintettel — az adó alól mentes volt.

A fiúk és lányok korai házasodására utal, hogy csak hat esetben akadt olyan család, ahol 18 évnél idősebb fiú, és három esetben, ahol ennél idősebb leányt találunk.

A falu népe nem élt kedvező körülmények között. Területét az összeírók kavicsosnak, kövesnek, hegyvölgyesnek és meredek árkokkal összeszabdaltnak találták, úgyhogy a komlói földeknek felét majdnem teljesen kopárnak minősítették. Komló földjeit így harmadrendűnek vették fel, amiből némi előny származott: tudniillik az egy pozsonyi mérő vetőgabonát befogadó, de bevetetlen föld évi bérösszegét 10 krajcárral mérsékeltek.

A határ feltörésére a komlóiak valóban nem törekedtek, sőt a mostohább földjeiket el is hagyták; feladták küzdelmüket a természet adta nehézségekkel szemben. Megművelték a telepesi rendtartás szerint éppen kötelező mennyiséget, s azután vagy az uradalmi vagy valamelyik pécsi téglá- és mészégetőnél kerestek maguknak jövedelemkiegészítő foglalkozást. Ezekben az üzemekben rendszerint napszámosként dolgoztak. Kern József uradalmi jószágigazgató és Simon József ispán által az 1820-as években kezdeményezett helyi kőszénbányászat nem volt életképes, s a falu lakosságát foglalkoztatni ezen a téren nem sikerült.

Komlón ebben az időben nem találunk sem mesterembert, sem kereskedőt. A közvetlen szomszédság: Jánosi, Szopok (Mecsekfalu), Budafa, Battyán ugyanebben a helyzetben volt.

A mezőgazdaságban hármás vetésforgót alkalmaztak. Őszi vetésük rozs volt. Tavaszinak többnyire kölest, répát és kevés zabot vetettek. A megélhetés e tényezőit kiegészítette a jószágállomány: 9 igás-ökör, 4 fejőstehén, 17 tinó, 43 ló és 15 (egyévesnél idősebb) sertés.

Ilyen volt Komló gazdasági állapota és népességi viszonya az 1820-as évek végén. A falu magyar és német lakóinak száma 1829-ben 414, 1836-ban 415 fő volt.

A pécsi egyházmegye 1846. évi kimutatása szerint Komlón még mindig csak 401 fő lakott. Ezzel a lakosságszámmal ment át a falu a feudalizmusból a kapitalista korbá.

Komló és a vele szomszédos községek jobbágysai (az ország más jobbágytelepüléseihez hasonlóan) az 1848. évi *úrbéri törvény* folytán felszabadultak a jobbágyterhek alól, s a feudalista alapon az ideig birt földbirtokaiknak tulajdonosaivá lettek.

Komló lakosságát azonban az úrbéri törvény nem juttatta valamennyi földterület birtokához. Ahogy az 1828. évi országos összeírásból láthatjuk; 36 volt a telkes-jobbágyok száma, 21 pedig a házas-zselléréké. Ezen a viszonyon igen kevés változás lehetett első polgári forradalmunk, nemzeti szabadságharcunk idejéig. A jánosi uradalom, amelyhez Komló területéből is közel 700 kat. hold tartozott, megmaradt az uraság, a Batthyány-család kezén. A falu határa úgyszólván lezárt birtoktestté lett, mivel a paraszti földéhség előtt az utat az uradalom lezárta. A paraszti birtokok később részben osztódtak, részben az ügyesebb, mozgékonyabb, mások kihasználására törekvők birtoka gyarapodott a szegény- és középparaszti-birtokok rovására. A paraszti réteg egyre erőteljesebben differenciálódott, s mind a módosnál, mind a szegénynél fellépett a gyarapodás

utáni vágy szolgálatában, illetőleg a teljes elszegényedéssel szembeni védekezéséért a születések számának korlátozása. Korlátozta a lakosság természetes szaporodását a nagy gyermekhalandóság és az elvándorlás is.

Az alábbi kimutatásból könnyen megállapítható, hogy a lakosság száma csaknem fél évszázadon át, 1848-tól az 1890-es évek közepéig pangott :

Év	Lakosság	Év	Lakosság	Év	Lakosság
1848	403	1865	425	1898	616
1850	431	1866	435	1900	988
1851	384	1867	434	1910	1513
1852	422	1869	421	1920	1977
1853	438	1872	419	1928	2018
1855	450	1874	437	1930	2187
1857	447	1875	429	1941	
1858	439	1878	389	1947	4500
1859	442	1880	417	1953	7000
1860	443	1889	412	1954	17200
1861	427	1890	427	1959	24500
1863	489	1891	412		

A bányászat első ötven éve

A lakosság számának növekedését a komlói liátszko-szénnek a kapitalista gazdaságba való illesztése lendítette fel. E bányászati nyersanyag egyre erőteljesebb ütemű felhasználása olyan bevándorlást idézett elő, és a helybeliek számára is — feleslegessé téve az elvándorlást — olyan munkalehetőségeket biztosított, hogy a lakosság száma 1898-tól 1947-ig számított, tehát fél évszázadnak vehető időszak alatt hét és félszeresére nőtt.

A komlói szénmezők, amelyek a település további fejlődését biztosították, 1895 óta váltak mind jelentősebbekké.

A múlt század végén ugyanis a gyorsan fejlődő magyarországi gyáripár és a gépi közlekedés már a legtöbb hazai eredetű kőszén fel tudta használni. A háztartások is erőteljesebben léptek a szénfogyasztó tényezők sorába. Ekkor már nem szűkpénzű paraszt-társaság állt a komlói széntelepeknél, mint 1812-ben, vagy a bányászattól idegenkedő földesuraság, mint 1822—1826-ban, hanem a kereskedelmi tevékenysége révén dúsgazdaggá lett Engelsalád legaktívabb tagja, Engel Adolf. Engel Adolf 1880-ban megszerezte Montenuovo hercegtől a jánosi uradalmat, s ennek keretében a Komló határára eső 682 kat. holdat is. Eredeti célja azonban az uradalommal nem a kőszénbányászat volt. Erre csak az 1890-es évek első éveiben gondolt. 1894-ben kért először a Somostető környékére bányatelekadományozást, s a következő évben az ún. Adolf-tárával hozzá is fogott a bányászathoz.

A táróművelésről 1898-ban *aknaművelésre* tértek át. Komlónak ez az első aknája az Anna nevet kapta, és még ma is a termelés szolgálatában áll. A komlói széntelepviszonyokat figyelembe véve, tárával rentábilis bányászást folytatni nem lehetett, még aknaműveléssel is csak jól és korszerűen felszerelt bányában. Az utóbbira azonban már egyedül Engel Adolf és Fiai-cég nem mert vállalkozni. Félve a kockázattól, 1907-ben a magyarországi bankkapitalizmus egyik reprezentáns tagjával, a Hitelbankkal lépett szövetségre, s együtt (de nem egyenlő, hanem a Hitelbank nagyobb részvényjegyzése mellett) létrehozták a *Dunántúli Kőszénbánya Rt-t*.

Két év múlva a bányát — összes ingóságaival és a szénjogokkal együtt — *a magyar állam vásárolta meg*, 2 484 962 K-ért. A komlói kőszénbánya egyike lett az állam kőszénbányáinak, s így zökkenőmentesebb jövőre számíthatott. A bányamezők szénkincsét ebben az időben kerekén 10 millió tonnára becsülték, s már ismert volt a két legproduktívabb komlói kőszéntelep, a 8-as és a 10-es. Az állami kőszén-

bányászat fejlődésében azonban hosszú ideig nem voltak különösképpen kiugró szakaszok. Technikailag az egyik fő esemény az Új-akna megépítése, illetőleg üzembehelyezése volt (1913—1915). Ezzel az aknával 1915 óta folyamatosan termeltek. Az Új-akna a komlói szénmezők második aknája, jelenleg *Kossuth I-akna* néven ismeretes.

Az Új-akna jelentősége és szerepe főképpen az volt, hogy segítségével az Anna-akna-

mező mélyebben fekvő széntelepeit kitermeljék. Később, 1926-ban, teljesen át is vette az Anna-szállítóakna szerepét. Az utóbbit légaknává alakították.

A termelés 1929-ben emelkedett az évi 100 ezer, 1941-ben a 200 ezer tonna fölé. A termelés — a kapitalizmus korában — 1943-ban érte el a tetőpontot, évi 245 ezer tonnával.

A termelés mértékével arányosan növekedett természetesen a munkásállomány nagysága és szakképzettsége is. Az Engel-tulajdonban levő bánya munkásállománya 1900 és 1907 között maximum 395 főt tett ki. Az Rt. két éve alatt 400, illetőleg 418 fő volt a létszám; 1910-ben 500 fölé emelkedett, de 1939-ig meg is maradt az 1000 alatt. 1940-ben jut az 1000 fölé; a II. világháború alatti átlag közel járt az 1200-hoz

A kőszénbánya léte és a nagyteljesítményű andezitkőbánya, s az üzemekkel és a lakosság számbeli növeke-

désével kapcsolatos iparos, bányaműszaki és egyéb értelmi-ségi foglalkozásúak erősen befolyásolták a falu lakosságának foglalkozás szerinti arányát és némiképpen a falu külső képét is.

A század elején Komló 988 lélekszámú lakosságából már csak 295 fő élt a mezőgazdaságból, 522 a bányászatból, 50 az iparból (beleértve az eltartottakat is). Amennyiben a keresőket vesszük figyelembe, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak és a kereső bányászok között, akkor még nem volt olyan nagy a különbség (167 : 200). A bányászok tehát általában népesebb családot tartottak el (128 : 322).

Tíz évvel később (1910-ben) a mezőgazdaságból élő keresők létszáma 143-ra csökkent, a bányászoké viszont 307-re nőtt. Az eltartottak aránya 151 : 624. Az iparosok száma 22 keresőről 53-ra növekedett.

A fejlődés évről évre fokozta a foglalkozási ágaknak ezt az eltolódását: *Komló agrárfalu átalakulását bányásztelepüléssé.* 1920-ban az 1977 főnyi lakosságából 103 kereső (112 eltartott) élt mezőgazdaságból, 470 kereső (988 eltartott) a bányászatból, 48 kereső (48 eltartott) az iparból. A bányászok száma tehát ekkor már több mint négyszeresen múlta felül a parasztok számát.

Az 1920-as és 30-as évek fordulóján komolyabb eltolódás a mezőgazdasági és bányászati lakosság között nem volt. A világgazdasági válság következtében teljes pangás uralkodott mind a két termelési ág területén. A kereső parasztok száma 103 (az eltartottaké 129), a kereső bányászoké 470 (az eltartottaké 899). Csupán az ipari vonal nyomult elő jelentősebben: az 1920-as 48 keresőről 172 keresőre (135 eltartottra).

A XIX. századi lakosságszám-növekedéstől lényegesen eltérő gyarapodás a XX. század 1944 előtti szakaszában főként a bevándorlás eredménye. De nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a közegészség javulása is nagyobb mértékben növelte a lakosság számát.

A népszaporulatot igen sokáig befolyásolta a nagy gyermek-, főképpen a csecsemőhalandóság. Ez az 1920-as években mérséklődött ugyan, de még az 1930-as években is úgy viszonylott Komlón a gyermekhalandósághoz, mint régebben a gyermekhalandóság az összes halálozások számához : gyakran 50%, sőt néha több is volt.

Századunk első évtizedében a természetes szaporodás (486—279) 207, második évtizedében (613—349) 264 főt tett ki. Az élveszületések évi átlaga 1901—1910 között 48,6, illetőleg 27,9 ; 1921—1930 között 61,3, illetőleg 34,9. Az évenkénti átlagos szaporodás tehát az első évtizedben 20,7, a második évtizedben 26,4 fő volt.

A köszönbánya léte nemcsak demográfiai, hanem *politikai, világnézeti* vonalon is lényeges változást idézett elő.

Amikor a magyar állam a bányát megvásárolta, olyan ígéretek hangzottak el az állami üzemek, főképpen az új állami köszönbányák munkásai előtt, hogy a komlói bányász sorsa lényegesen jobb lesz, mint például a mecseki szénmedence egyéb üzeimeiben dolgozó bányászoké. A kormány elképzelése az volt, hogy az állam szociálpolitikája a gyakorlatban kiküszöböli a szocialista eszméket, meggátolja terjedésüket, mindenekelőtt az állami üzemekben. A komlói kincstári bányüzem története azonban jó példa arra, hogy a burzsoá tőkés társadalom kormányzata mindenféle meghirdetett „társadalompolitikai tervezet” mellett is ugyanolyan munkáspolitikát alkalmaz, mint a legkisebb vagy a legnagyobb tőkés vállalkozó. Egy szóval, a komlói bányamunkások helyzete — nem tekintve a munkáltatójukkal vívott harcokból származó kisebb módosulásokat — ugyanolyan volt 1909-től 1944-ig az államkincstár bányájában, mint 1895-től 1907-ig az Engel Adolf és Fiai-cég, továbbá 1907-től 1909-ig a Dunántúli Köszönbánya Rt. bányájában. Következésképpen a szocialista eszmék visszaszorításának tervezett módja még a kísérletezés állapotába sem jutott el.

A komlói bányamunkásság ezért, ha nem is olyan átütő erővel, mint a DGT üzemek jóval nagyobb létszámú munkásállománya, de jól kivette részét a kapitalizmus és a szocializmus között folyó élethalálharcból. Ha némi különbség van a komlóiak harcának intenzitása és például a Pécs vidéki vagy a salgótarjáni bányamunkásoké között, azt más okok magyarázzák.

A komlói munkások szervezkedésének ütemét befolyásolta a munkásállomány összetétele, amely a bánya elszigeteltségéből és Komló környezetéből fakadt. A *kétlaki* bányász, aki életét megosztotta a bánya és a föld között, részben azokkal az eszmei, ideológiai szálakkal is befonódott, amelyek szocialistává való formálódását késleltették. Ezen a területen természetesen bizonyos fokozatok voltak. Más volt a hatás ereje a Komló környéki falvakban élő és más a komlói parasztság sorából kikerülő kétlaki bányászoknál. Egyenesen haladtak az úton a kizárólagosan a bányamunkából élők. A zökkenőket ezek egy részénél csak a szocialista szervezkedés lefékezésére, illetőleg kiküszöbölésére irányuló különböző jobboldali szervezkedések okozták, amelyek Komlóra inkább be tudtak a réseken hatolni, mint az erősebben egymás mellé zárkózott Pécs vidéki bányászok közé. Így a két világháború között a Keresztényszocialista Párt és még a jobboldali szociáldemokratáktól is jobbra tolódó Salgótarjáni Bánya- és Kohómunkások Gazdasági Szakegyesülete, valamint a Bányászotthon nevű, gazdaságának álcázott szervezet ideig-óráig megvetette a lábát a komlói munkások között. Ezeknek az alakulatoknak a létrejötténél rendszerint mindig ott találjuk a kincstári helyi bányagazgatóságot, sőt a bányakincstár egész hivatalos felső apparátusát.

Az ekkori magyar állam tehát láthatólag nem a munkások anyagi helyzetének javításával ment harcba a szocializmus ellen — mint ahogy programja volt —, hanem a szociális húrokat pengető jobboldali pártokkal és a szaka-

dár szocialisták által létrehozott gazdasági jellegű szervezetekkel.

Ezekről a kísérletekről azonban egy csapásra lerántotta a leplet a *gazdasági világválság 1929—1933 között*. A válságban, amikor minden rendű és rangú munkáltató nem a munkásság életviszonyaival törődött, hanem — a munkásság rovására — a maga szanálásával, ezek a szervezetek és pártok tétlenül álltak a kizsákmányolók mohóságával szemben. Ez a tény jelentős mértékben hozzájárult, hogy az ingadozók szemei is felnyíljanak, s hogy észrevegyék, milyen irányból várható a radikális segítség. E körülmények az egész vonalon élénkítették a munkásmozgalmakat ;

KÉPA RÉGI KOMLÓRÓL.

RÉGI BÁNYÁSZLAKÁS

erőre kapott mind a Szociáldemokrata Párt balszárnya, mind a bányászok és kohászok központi szervezete: a Magyarországi Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége.

A felszabadulás óta...

Komlót 1944 november végén érték el a hazánkat felszabadító szovjet csapatok. A bányászok túlnyomó többsége helyén maradt, úgy hogy rövidesen megkezdődhetett a termelés.

A felszabadulás után rövidesen új utakon indult el a falu élete és életének jellegét egyre erőteljesebb vonásokkal meghatározó kőszénbányászat.

A bányászat fejlődése

1944 novembere után egyelőre még a tőkés üzemeknél kialakított rendszer szerint működtek a szénbányák, de az új levegő — a jobboldal minden mesterkedése ellenére — gyorsan beáramlott mindenhova, s többek között visszavonhatatlanul a bányák államosításával járt. A magyarországi szénbányák 1946. június 26-án (ideiglenesen a Pécs vidéki volt DGT bányák egyrészének kivételével) állami tulajdonba mentek át. Augusztus 20-án, 37 évi fennállás után, megszűnt a régi állami kőszénbányászat Központi Igazgatósága is. Komló ugyan azon kevés bányák közé tartozott, amelyek megelőzőleg is állami tulajdonban voltak, a kapitalizmuskori tulajdonviszony azonban alapvetően más jegyeket hordott magán, mint a magyar népi demokratikus rendszerben megvalósított állami bányászat. Komló a Magyar Állami Szénbányák Rt, 1948 novembere óta a Mecseki Szénbányák Nemzeti Vállalat bányájaként, 1952. március 1. óta pedig önálló trösztként szerepel.

Az 1940-es évek második felében a komlói kőszénbányászat első hároméves terve még éppen csak sejtette a bekövetkező nagy átalakulási folyamatot, amely a falut a városok kategóriájába emeli majd, nemcsak közigazgatásilag, de a városodás kulturális, építészeti, népességi stb. területén is. A hároméves terv már kijelölte Komló szerepét népgazdaságunkban: a Duna mentén megépítendő vas-kombinát kokszzsén-szükségletének nagyobb részéről kellett gondoskodnia.

Népgazdaságunk fejlesztéséből a Komlóra háruló rész annál komolyabb volt, mivel a világháborús rablógazdálkodás erősen megtépázta a komlói bánya teljesítőképességét.

A termelés 1945-ben 35,5 ; 1946-ban 42,0 ; 1947-ben 56,5 ; 1948-ban 65,0 vagon volt, szemben az 1943-as, 81 vagont kitevő napi termeléssel. Az erő kifejtést korlátozta a háború után sok területen mutatkozó anyagihiány, sőt a munkásállomány egy kis részének demoralizált állapota is, amely legfőképpen a jobboldali szociáldemokraták szocialista-ellenes agitációjára vezethető vissza. A fordulat éve, más-ként a hároméves terv második éve (1948) azonban megindította az erőteljes átalakulási folyamatot, mind a szénbányá-szat, mind a falu népességében.

A Komló részéről Sztálinváros számára szállítandó kőszén mennyiségét 1948-ban még napi 220 vagonban állapították meg. A Nehézipari Központ és a Nehézipari Minisztérium bányászati főosztálya azonban (1949-ben) a szén-szükségletet évi 760 ezer tonnára becsülte, s így Komlótól napi 285 tonna kőszén vár az épülő vasmű. Ezzel szemben a komlói bányaüzem 1949-ben mindössze 78,5 vagon szenet termelt, tehát csak 27%-át az előirányzatnak. A sztálinvárosi művek fejlesztése pedig ugyancsak rövid időn belül merészen túlszárnyalta az első terveket, s így vele párhuzamban egyre nagyobb termelésre kellett a komlói kőszénmezőket igénybe venni. Komló termelési előirányzatát tehát néhány éven belül ötször módosították, minden esetben növelve a szállítandó kőszén mennyiségét.

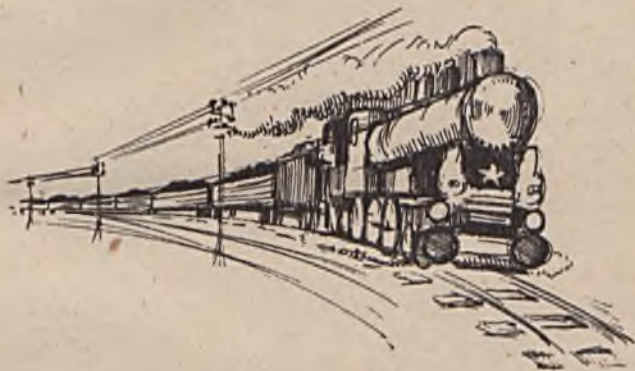
A fejlesztés egyik legfőbb kérdése ezzel kapcsolatban az volt, számíthatunk-e olyan szénvagyonra, amely a nagyarányú beruházást üzemi és munkásépületekben kifizetődővé teszi, s hogy nem vakmerőség-e várost építeni a komlói szénmezőkre ?

Láttuk, hogy a komlói szénkincset a kapitalizmus korabeli állami kézbe vételkor, mind a gyakorlati—bányászati munka, mind a direkt földtani vizsgálatok alapján, egészen kis terjedelműnek minősítették. Minthogy azonban 1918 után — Perecesen kívül — valójában csak Komló maradt meg az állami kincstár tulajdonában a régi állami szén-

bányák sorából, s minden különösebb kutatás nélkül nem csökkenő mértékben adta a jó minőségű liászköszenet, 1936 és 1948 között nagyobb arányú kutatómunkálatokat indítottak el a területen. A munkálatok vezetője Telegdi Roth Károly, a neves geológus, az állami szénbányák központi igazgatója volt. A kutatásokkal elsősorban az Új-akna, a mai Kossuth I. aknamező szénvagyonát próbálták megállapítani; ennek mennyiségét 43,3 millió tonnára tették. Komló ismert szénmezőin kívül Budafa és Mánfa területe kötötte le a figyelmüket. Itt 2 km² nagyságú szénmezőn 20 millió tonna kőszénvagyonot mutattak ki. Egészen véve a komlói kincstári szénmezők több mint 4,5 millió m²-es átvizsgált területén 29 millió tonnát kitevő szénvagyonot állapítottak meg. Ez a mennyiség azonban nagyobb napi termelés mellett csak rövidebb időre nyújtott perspektívát, s esetleg csak egy újabb akna megépítését indokolta volna. A megállapított szénkincs tehát még nem volt olyan nagyságú, amilyenre a felszabadulás utáni fejlesztésnek szüksége volt. A kutatást folytatták. 1946-tól 1953 végéig 33 fúrlyukat telepítettek, összesen 13 176 m hosszúságban. E munkálatok nagy kiterjedésű szénmezőt fedtek fel, amelyen gyors egymásutánban telepítették a szállítóaknákat. Kockázatról már szó sem lehetett. Még a napi 720 vagonos termelés mellett is hosszú évtizedekre elegendő volt a kőszénvagyon. *Az 1953 után teljesített kutatások, mélyfúrások csak megerősítették a hatalmas szénvagyon iránt táplált reményt.* Azt lehet mondani, Komló déli határától (a Béta-aknától) a Kossuth-aknáig ismeretes már a szénkincs nagysága és a telepek természete. A szénmezőknek mintegy 6 km-es szakaszára esett (az idő szerint) a kutatások súlypontja, de még ezenkívül is reményteljes területekre számíthattak. A további kutatások főképpen keletre, Újbánya felé irányultak.

A komlói kőszénbányászat jelentőségét a szénvagyon nagysága mellett a komlói kőszénnek még egy fontos

adottsága növeli. A komlói kőszénnet ugyanis jó sülőképessége alkalmassá teszi arra, hogy megfelelő előkészítés (osztályozás, nemesítés, mosás, azaz hamutartalmának nagyfokú csökkentése) után kielégítő alapanyaga legyen a nagykohászat számára is alkalmas nagyszilárdságú, darabos koksznak. Míg a kapitalizmus korában lemondtak arról, hogy

hazai szénből kohókokszt állítsanak elő, a felszabadulás után végzett sorozatos kísérletek előnyösen döntötték el a nagy kérdést: *a komlói és a Pécs vidéki liázkőszén egy része közvetlenül, más része megfelelő egyéb kőszénnel való keverés után alkalmas a kohókokszt gyártására.*

Ezen a téren nevezetes dátum a komlói bányászat történetében 1956. május 27-e. Az első kokszt-szénvontatot útnak indították Sztálinvárosba, ahol a koksztolóműben június 8-án megindult a hazai koksztgyártás.

A terület felkutatásának rövid jellemzéséből is látható, hogy a szénvagyonra vonatkozó ismeretek indokolták a bányászat nagymérvű fejlesztését, a kőszénnek a hazai

kokszgyártásban betölthető nagy szerepe pedig egyenesen megkívánta a fejlesztés ütemének fokozását.

A komlói bányászat fejlesztését — lépcsőzetesen — több szakaszra ütemezték. Az első szakaszban olyan létesítmények szerepeltek, amelyek az első évekre tervbe vett szénmennyiséget biztosították. A terv mindenekelőtt egy

MAGYAR ÉS SZOVJET BÁNYÁSZOK TALÁLKOZÓJA

aknára irányult. 1948-ban a régi Új-akna közelében telepítették a Kossuth II.-aknát, amely a mellette levő Új-aknával ikeraknaként állt be — 1952-ben — a termelésbe. Ugyanez idő alatt az Új-aknát (a Kossuth I.-aknát) 4,6 m átméretben körszelvényűre falazták. Ez az átépítés az akna működése közben történt. 1951 októberében telepítették a III-as számú aknát, a déli bányamezőkön. A régi

Béta kutatóakna közelében fogtak hozzá 1952 végén, a Béta-akna telepítéséhez. A III-as akna már 1952 végén, a Béta-akna pedig 1953 áprilisában lépett a termelőüzemek sorába.

Még 1949-ben fogtak az *Altáró* kihajtásához. Az Altáró, a komlói bányaváros egyik legnagyobb jelentőségű létesítménye, a Trösztigazgatóság épületének szomszédságában bukkant a felszínre, és bekapcsolja a Kossuth I.- és II.-aknát, elágazással az Anna-aknát, továbbá a Zobáki-aknát. A III-as aknához nem csatlakozik közvetlenül, de ennek termelését is átveszi a Kossuth II.-aknánál, ahova a szén egy olyan főkeresztvágaton át szállítják, amely a Kossuth-akna mezejét összeköti a III-as akna mezejével. Az Altáró az elsőnek elért Kossuth II.-aknára 1951 júliusában lyukasztott. Az Altáró rendkívül nagy mértékben megkönnyíti a kitermelt kőszénnek a komlói ipari központhoz, valamint a segédüzemekhez való szállítását. Ennyire üzembiztos és nagyteljesítményű, kis üzemköltségű és kis energiafogyasztású megoldást — az említett aknák között — a kombinációba vett kötélpálya nem biztosíthatott volna.

Mindezek ellenére a kötélpálya-szállítást is megtaláljuk a komlói bányászatanban, mégpedig hosszú, 5 km-es vonalon. A Béta-akna termelését ugyanis kötélpálya viszi a szénosztályozóhoz. Ezt a megoldást nemcsak azért kellett választani, mert a Béta-akna a komlói bányarendszer legtávolabbi üzeme — eddig az Altáró kiépítése rendkívül költséges lett volna —, hanem azért is, mert a kiépíthető Altáró rendkívül értékes szénpillérek hátrahagyását tette volna szükségessé. Az a tény, hogy a III-as aknából akár az Altárón át, akár a III-as akna mellett elfutó Béta-aknai kötélpályán le lehet adni a termelést az osztályozóhoz, a III-as aknát egyúttal a kiszállítás tartalékává is tette.

1952—1953-ban átépítették az Anna-aknát is, amely 1926 óta csak a szellőztetés és az anyagleadás célját szol-

gálta. A Kossuth I.-aknának többek között éppen az volt a szerepe, hogy innen az Anna-aknamező mélyebben fekvő széntelepeit is kitermeljék. Az Anna-akna kapacitását nem kellett túlfeszíteni, mivel az Altárhoz is bekötötték. E régi, és most modernizált akna távolabbi szerepe majd az lesz, hogy a Kossuth I. és II. akna szénmezőinek kimerültével e két akna biztonsági pilléreiben levő kőszemet a felszínre adja. Az Anna-akna 1953 májusában állt be ismét a szállító-aknák sorába.

Ezekkel a jellegzetes bányászati alkotásokkal párhuzamban folytatták azokat az építkezéseket, amelyek a bányaművelés segédüzemeiként tekinthetők. Ilyen pl. a négyosztályzatú, korszerű Martiny-féle léglökéses szénosztályozó, napi 7200 tonnás kapacitással, törőépülettel

DRÓTKÖTÉLPÁLYA

A BÉTA-AKNA

és széntárolóval, továbbá a bányagépjavító hatalmas épülete, a kompresszor-, a ventillátor- és a kapcsolóházak, hűtőtornyok, műhelyek stb.

Épül a város

Ezeket az építkezéseket, az aknamélyítésekkel együtt, egyre gyorsabban ütemezték. Az első 5 éves tervszakasz végére ugyanis a munkálatok túlnyomó részét be kellett fejezni. El kellett végezni a törzsmunkásállomány letelepítésével kapcsolatos feladatokat is: megfelelő modern lakásokat, kommunális épületeket kellett a dolgozók rendelkezésére bocsátani.

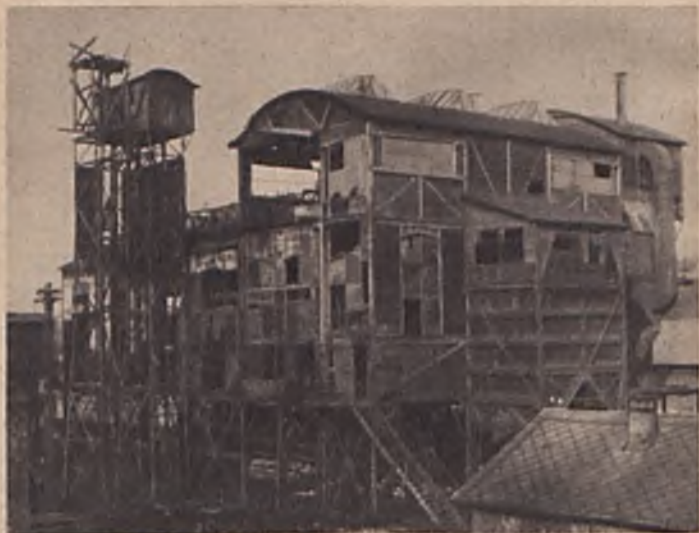
Komlón a fejlesztés tetőpontján, 1953/54-ben, 18 000 munkás dolgozott, s ezeknek kb. 50%-át az *építkezések* foglalkoztatták. A lakás- és kommunális jellegű építke-

zések éppen olyan lenyűgöző képet nyújtanak, mint a bányászat nagyüzemivé alakítása a kisüzemiből.

A város új, korszerű, összkomfortos lakásokból álló, egy-, kettő és háromemeletes lakóépületeinek zöme a régi pusztán, Kökényösön és a völgy átellenes oldalán, az ún. Kenderföldön épült fel. Kisebb méretekben folyt az építkezés a komló — zobáki völgyben, az Anna-akna közelében. Magában a faluban inkább kommunális jellegű építkezéseket végeztek.

Az első hároméves tervben Kökényösön kezdődött a munkáslakás-építkezés, néhány kétemeletes házzal. Az építkezés arányai főképpen az első öt éves terv utolsó éveiben bontakoztak ki ; 1954-ben 47 lakóházat adtak át rendelteté-

RÉGI SZÉNOSZTÁLYOZÓ (MA MÁR ÜZEMEN KÍVÜL)

A SZÉNOSZTÁLYOZÓ ÉS AZ ERŐMŰ

sének 929 lakással. 1948-tól az első ötéves terv végéig 329 új munkásházban 2393 lakás készült. Az építkezés — természetesen — azóta is folyt tovább: 1959. április 1-ig (a kezdettől számítva) 3897 összkomfortos lakást adtak át a dolgozóknak.

A modern munkáslakások minősége is más, mint a korábbiaké. A komlói kőszénbányászat keretében 1947-ben 545 lakás volt. Ez lényegében a kapitalizmus korabeli lakásépítkezés teljességét jelenti. Ezekből a lakásokból 520 volt egyszoba-konyhás, 1983 főnyi lakóval. Egy ilyen kis lakásra tehát átlag (és kerekén) 4 ember jutott. A hátramaradó 25 lakás között legtöbb volt még a háromszoba-konyhás (12), összesen 42 főt kitevő lakóval, vagyis 2 szoba jutott

kb. 3 emberre. Ezek a lakások többnyire a műszaki és egyéb értelmiségiek birtokában voltak.

Ezzel szemben az 1947 után épült bérházakban a lakások túlnyomó többsége a kétszobás-konyhás. Az első öt éves tervidőszak végén (1954) az addig elkészült 2393 lakás — nagyság szerint — a következőképpen oszlott meg:

1 szobás	329
2 szobás	1870
3 szobás	194
Összesen	2393

A nagy építkezések ellenére még nem lehet kiküszöbölni azokat a korábban épült munkásházakat sem, amelyeket több-kevesebb költséggel elfogadhatóvá lehet tenni. A komlói kőszénbányászat tízezres munkásállományának még csak egy részét, bár jelentékeny részét, sikerült elhelyezni az újonnan épített bérházakban. Így áll még — többek között —

NAPFÉNY, VIRÁG, GYERMEKKACAGÁS; ÚJ LAKÓHÁZAK

a régi „Új-telep” a vasúti pályaudvar feletti domboldalon, az erőmű füstölgő kéményének árnyékában. A telep rendbehozatala ez ideig kb. 7 millió forintba került, de még mintegy 3 millió forintot költenek korszerűsítésére. Nem lehet még elhelyezni önálló lakásokban az egyedülálló fiatal dolgozókat sem. Ezek számára azonban egészen más otthonok készülnek már, mint régebben. Az emeletes-ágyas termeket, szobákat felváltják az olyan kényelmes otthonok, mint amilyen például a most Kökönyösön épülő, teljesen modernül berendezett, erkélyekkel ellátott munkásotthon.

Komló egyik régi, de még igen jókarban levő legényotthonát, a templom feletti domboldalon, az erdő szélén, a közelmúltban kórházzá alakították át.

A komlói bányászat hatalmas arányú fejlődése és a vele összefüggésben levő egyéb tényezők alakulása — a lakosság foglalkoztatását véve figyelembe — a parasztfalu utolsó bélyegeit is letörölte a településről.

1947-ben a falu lakosságának két fő foglalkozás szerinti aránya 1 : 18, vagyis a 88 tisztán mezőgazdálkodásból élő paraszt mellett, a kereső bányászok száma 1586. Ehhez az utóbbihoz kell még számítanunk 100 iparost, akiket túlnyomó részben a bányászat körében foglalkoztattak. Az eltartott lakosság együttes létszáma eddig 2726 főt tett ki. Komló lakossága tehát 1947-ben 4500 főre emelkedett.

A 3 és az 5 éves terv végrehajtása tovább módosította az arányt a bányászat javára. Az agrárjelleg megszűnésének ebben az utolsó szakaszában Komló mezőgazdasági birtokmegoszlása a következő volt (1949):

Egy gazdára eső szántóterület	6,6	kat. hold
A gazdák száma	106	
Az összes szántóterület ..	699	kat. hold
15 holdon aluli gazdák száma	96	
szántóterületük	479	kat. hold
15—25 holdas gazdák száma	9	
szántóterületük	179	kat. hold
25 holdon felüli gazdák száma	1	
szántóterületük	41	kat. hold

Százalékosan kifejezve a birtokosok 90,5%-a 15 holdon aluli volt, és kezében tartotta a szántóföld 68,5%-át. A 8,5%-ot kitevő 15—25 holdas gazdák a szántóföld 25,6%-án osztozkodtak. A kisparaszti birtokon élő családfenntartók egy része ekkor már olyan kétlaki volt, akiknél fő foglalkozásnak a bányamunkát kell tekintenünk. A föld-

birtokmegosztásnak ezt a képét a komlói földigénylő bizottság tevékenysége is erősen befolyásolta, mivel a felszabadulás utáni években földigénylők egy részét — bizonyos mértékben — kielégíthette. A földosztás azonban Komló lakosságának zártságát nem érintette, mivel a földhözjuttatottak túlnyomóan komlóiak voltak.

Komló lakossága létszámában s a nemzetgazdaságban való szerepével annyira a környező községek fölé nőtt, hogy közigazgatási kiemelése is szükségesnek látszott: a falu még 1947. augusztus 11-én nagyközséggé alakult. 1951-ben a település ismét emelkedett a ranglétrán: szeptember elsején várossá nyilvánították.

Komló bányászatának fejlesztése során a lakosság száma 1953-ban 7000-re, 1954-ben pedig 17 200-ra emelkedett. Az önálló parasztgazdák száma 1954 első negyedében 9-re csökkent. Ezek is részben már olyanok, akik inkább bányából éltek, vagy már olyan korban voltak, hogy új munkakörbe való beilleszkedésük lehetetlenné vált. Komló parasztlakossága tehát számbelileg ahhoz a nívóhoz érkezett vissza, amilyen a XVIII. század végén, az újra berendezkedő Komlón találtuk. Jelenleg Komlónak agrárfőfoglalkozású lakosa nincs. A még megmaradt földek többek számára lehetővé teszik ugyan a kétlaki életet. Ez a kétlakiság is rövidesen a múlt emléke lesz.

Az őstermelő Komló sorsa így fejeződött be. A régi *falu* átadta helyét a *szocialista bányavárosnak*.

A kulturális helyzet

A szocialista bányavárost azonban nemcsak üzemei, aknatornyai, modern lakásai, szép kommunális épületei jellemzik, hanem *kulturális létesítményei* is.

Komló kulturális és oktatásügyi viszonyai hasonló fejlődésről tanúskodnak, mint amelyet gazdasági és társadalmi életében láttunk. Sőt, a fejlődés itt még merészebben

felfelé tör 1945 után, mivel a régi Komló csupán a népoktatás legszűkebb kereteivel rendelkezett.

Komló és közvetlen környéke, (Mecsekjánosi, Mecsekfalu) népiskoláit a múlt század első évtizedében kapta meg. Mecsekjánosi, az említett települések plébánia-központja 1822-ben maga fogott iskolája építéséhez. Az uradalom építőanyagot nyújtott, és hozzájárult az iskola fenntartásához. Mecsekfalun 1823-ban az uradalom épületet adott az iskola céljára. Az iskola fenntartásáról itt is a község lakosságának kellett gondoskodnia. A komlói népiskolát ugyancsak maga a község alapította, ismeretlen időben ugyan, de az alapítás korát aligha tehetjük korábbra, mint a mecsekjánosi és a mecsekfalui iskoláét.

Megállapítható, hogy Komlón már a XVIII. század végén is tettek némi kísérletet a gyerekek oktatására. Az 1780-as években néhány komlói gyereket a harangozó tanítgatott, mivel a faluban tanító nem volt. A harangozó tisztsége egyébként is bizonyos összefüggésben volt az oktatással: a falusi iskolák tanítóinak nem ritkán a harangozói munkakört is el kellett látni. Végre a pécsi püspök az 1840-es évek elején megtiltotta, hogy a tanító egyúttal harangozó is legyen. Ugyanettől az időtől fogva a falvak lakossága is bizonyos évi összeget fizetett a tanítónak, tandíj címen. A püspök felhívására a jánosiak, a mecsekfaluiak és a komlóiak külön-külön évi 12 ezüst forintot ajánlottak fel a tanító-tartáshoz. A tanítás a falu iskolájában a legmostohább körülmények között folyt. Az egytantermes iskola már az 1848/49-es szabadságharc előtti időben erősen megromlott állapotban volt, úgyhogy a falusiaknak új iskola építésére kellett gondolni. Az új iskola azonban csak a szabadságharc után készült el, 1856-ban. Az rk. felekezeti iskolában erősen egyházi jellegű volt a tananyag; pedagógusai rendszerint a pécsi püspöki tanítóképezdében nevelkedtek. Ugyanez a helyzet ekkor — sőt még a század végén is — a környező falvakban.

A köszénbányászattal kapcsolatosan a munkáslétszám növekedése újabb igényekkel lépett fel a népoktatás területén is.

A bánya első bányamérnök-gondnoka, Jex Simon kezdeményezésére a közoktatásügyi kormányzat végre elhatározta, hogy a bányauzem segítségével állami elemi iskolát létesít. A bánya, hozzájárulás címén, bizonyos patronázs-jogokat kapott, amit a tanítók kinevezése terén érvényesített.

Ez az állami iskola 6 osztályos volt, de az 1930-as évek végén 8 osztályossá alakult; a tanítást egy korszerű és még ma is használatban levő, iskolai célokra tervezett és épített, 12 tantermes iskolában kezdték meg. Az oktatás ügyét szolgálta még a régi felekezeti rk. iskola is — 1948-ig, az iskolák államosításáig. A népiskolák mellett még egy óvodát létesítettek, ahol egyetlen óvónő gondoskodott a 80—100 kisgyermekről.

Komlón középiskola nem volt, a bányász-gyerekeknek más városban való magasabb fokú iskoláztatását viszont a szülők kis jövedelme csaknem lehetetlenné tette. A bá-

nyászok fiúgyermekei így általában bányászokká lettek, vagy munkásként a gyárakban és a kisiparban helyezkedtek el. A lányok cselédkedtek helyben, a járási székhelyeken és Pécsen, és adódó alkalmakkor építkezéseknél dolgoztak.

A felszabadulás után, a tervek keretében, a kulturális program is fokozatosan a megvalósulás útjára lépett. Az iskolák decentralizációja érdekében két modern általános is-

A STADION FŐÉPÜLETE

kolát kapott Kökönyös, összesen 20 tanteremmel. Ugyancsak 6 tantermes iskola épült a város központjától távolabb fekvő gesztenyési városrészben. Iskolát kapott a kenderföldi városrész is. Kökönyösön épült meg a vājāriskola nagyszerű épülete, és újabban a gimnáziumé is. Ezeket az oktatási intézményeket kiegészítik az óvodák és a napközi otthonok.

Komló iskoláiban 1952/53-ban 41, 1953/54-ben 65, 1959 elején 201 tanár és tanító működött.

Az idősebbek esti tanfolyamokon tanulnak a technikumokban vagy a Tröszt által rendezett szaktanfolyamokon.

A városban szabadtéri színház, múzeum, kultúrotthonok, könyvtárak, mozik, klubok szolgálják a dolgozók művelődését, illetőleg szórakozását. A Kökönyös feletti Hidegvölgyben

LABDARÚGÓ-SZOBOR
A VÁROSI STADIONBAN

készült el az új, korszerű sportpálya, s ennek környékén kialakításra vár még a sportszálló és az uszoda is. Kiemelkedő alkotása a 4600 személyes központi fürdő. Ugyanakkor az egyes aknáknál is fürdők állanak a bányászok rendelkezésére.

A Magyar Népköztársaság 1959 tavaszáig kereken 2 milliárd forintot fordított a bányaváros fejlesztésére. Ebből a hatalmas összegből mintegy 1300 millió forintot a bányászat, 700 millió forintot a városépítés kapott. Így született meg a város, melynek ma 24 500 lakosa van, és bányászai napenként 480 vagon szenet adnak a felszínre. Munkájuk gyümöl-

csét biztonságban és megbecsülésben élvezhetik. A beruházási összegből ez ideig 50 millió forintot fordítottak munkavédelmi és egészségügyi célokra. A Tröszt egyetlen évben — 1958-ban — kereken 13 millió forintot fizetett ki védőruhákra és étkeztetési térítésre. 1959 áprilisában több mint 14 millió forintot osztottak ki a dolgozók között nyereségrészesedés címén. Komlón 1944 előtt három orvosnak kellett ellátnia az egészségügyi szolgálatot, ma 43 orvos és 66 egészségügyi dolgozó feladata ez az üzemeknél, a város kórházában és SZTK-rendelőiben. Az üzemek körében mindenki a legfontosabb feladatnak tartja a dolgozók biztonságát, és a termelés érdeke nem előzheti meg azt. A köszénbányász, a feudalizmus és a kapitalizmus korának

VÁROSI KÓRHÁZ

RENDELŐ-
INTÉZET

e rabszolgája, a dolgozók államában a legmegbecsültebb munkássá lett.

Ilyen körülmények között rövidesen kialakul Komló állandó munkásállománya, hogy hosszú időre megszállja ezt a hegyek közötti városkát, a szocializmust építő nép egyik legnagyobb büszkeségét.

MŰTŐ A VÁROSI KÓRHÁZBAN

TAVASZ KOMLÓN

KERESZTÜL-KASUL A VÁROSON

Komlónak nemcsak múltja gazdag és szétágazó, nemcsak építésének üteme lenyűgöző, nemcsak gazdasági jelentősége óriási, hanem mindezeken túl, látványnak is szép. Egyike hazánk legérdekesebb kirándulási élményeinek az a pillanat, mikor az utazó a Kaszárna-patak szűk völgyében kibukkan a Mecsek erdői, magaslatai közül, s elébe tárul a szélesen elnyújtózó, friss színű modern házaival a természeti környezetből élesen kiváló új város.

ÚJ KÖZÉPÜLETEK

A Kaszárna-patak völgyét erősen szaggatott, jórészt erdő borította dombvonulat kíséri. Itt fekszik az ős-község. Itt — egyre szűkülő, lassan teljesen eltűnő foltokban még láthatjuk a régi, falusias jellegű települést, amelybe a nagyütemű fejlődés váratlanul, néha meghökkentően ékeli be az új idők hatalmas épületeit. A réginek és az újnak találkozására az első élmény, amely az erre járókat hatalmába keríti. Talán sehol sem dokumentálódik jobban az a nagy átalakulás, amely hazánkban az elmúlt másfél évtizedben végbement, mint itt, a régi és az új Komló határvonalain.

Alljunk meg egy pillanatra valamelyik magaslaton, s foglaljuk egyetlen pillantásba a völgyben s a környező

AZ ERŐMŰ

emelkedéseken kibontakozó új városképet. Mint hatalmas felkiáltójelek, erőteljesen törnek az égre az erőmű kéményei. Oldalt a magaslaton épült Kőkönnyös városrész új épületsorai látszanak, velük szemben pedig, a túlsó dombvonulaton a Kenderföld, a Palántág és a Somágtető nevű városrészek sorakoznak, nevükben továbbra is őrizve a régi, kedves hangzású dűlőneveket. Közülük az első, Kenderföld, többszintes lakóépületeivel, üzleteivel, korszerű közintézményeivel már nagyrészt kialakult városrész; a somági, palántági földszintes beépítésű családiházastelkes település még tovább épül.

Kőkönnyös nyugati részén az új város egyik központja, a Petőfi tér fogad bennünket; itt áll a nagyméretű bányász-

KILÁTÁS AZ ÚJ VÁROSRESZEKRE

„KENDERFÖLD” IS TERJESZKEDIK

szobor, érebe öntve az új, szocialista város legjellemzőbb, tipikus alakját, mintegy szimbólumát.

A Vorosilov úton haladva és letekintve a Mecsekfalui-völgybe, az új sportpályák és a Vidám-park zöld foltjai tűnnek szembe, rajtuk túl pedig a Mecsekfaluba vezető út festői kanyarutai látszanak. Ezen a bájos völgyön át juthatunk el a közeli Sikondára, a Mecsek egyik legszebb s nagy fejlődés előtt álló fürdőhelyére.

A Vorosilov úthoz s egyben a Kökönyös nyugati részéhez csatlakozik Dávidföld is, amely vidám, egymással harmóniá-

ban álló különféle színű házaival, kialakulóban levő útvonalai-
laival jól mutatja a növekvő város bizakodó derűjét, lendü-
letét.

Ha leereszkedünk a völgybe, s elhaladunk a Bányaigaz-
gatóság épülete mellett, a város főterére, a Lenin térre
érkezünk. A három oldalról már beépített, szépen parkosí-
tott, jó arányú, de még befejezetlen tér a korszerű téralakí-
tás szép példája. Nagyméretű, igényesen megformált modern

„A BÁNYÁSZ”
SZOBRA

A VÁROSI TANÁCSHÁZ ÉS A BÉKE SZÁLLÓ

épületei szépen keretezik ; itt érezzük igazán, mekkora arányokban, milyen szemléletben épülnek a nép alkotta új városok. Itt helyezkedik el a város legtöbb hivatala, közintézménye, s itt találjuk a modern komfortos Béke Szállót és éttermet is.

A Lenin térről Mecsekjánosi irányába haladva, a Kossuth Lajos utcában a Zrínyi Ilona Művelődési Ház mellett vezet el sétánk. Ebben a tágas, a fejlődés igényeinek szem előtt tartásával épített kultúrházban összpontosul az új Komló

szellemi élete, itt találjuk a Városi Könyvtárt, a múzeumot, a színházat és a filmszínházat s a város kedvelt, hangulatos szórakozási és kultúrkörét, a Zrínyi Clubot.

A Kossuth Lajos utcával párhuzamos a Bem utca, amely a Vasútállomást és a Kossuth téri autóbusszpályaudvart köti össze. A Kossuth téren volt a régi Komló központja. Ma is nagy forgalmú hely, autóbusszpályaudvarán szinte egymást érik az autóbuszok, amelyek Komló városrészeit kötik össze, s behálózzák futásukkal az egész környéket.

KOMLÓ VÁROS TÉRKÉPE

SÜTKÉREZŐK
A PETŐFI
TÉREN

A SZÉN BÁNYÁSZATI TRÜSZT IGAZGATÓSÁGI ÉPÜLETE

MUNKA UTÁN A MÁJUS 1. MŰVELŐDÉSI OTTHON TÁRSALGÓJÁBAN

A ZRÍNYI MŰVELŐDÉSI HÁZ ÉSZPRESSZÓJA

TEREM A MŰVELŐDESI HÁZBAN

MÁVAUT-PÁLYAUDVAR

„AZ ÉPÍTŐ” SZOBRA

A térről kiinduló Bajcsy-Zsilinszky utcán jutunk el a gótikus műemlék-templom romjaihoz.

Kenderföldön a Zrínyi tér s az ún. „Kenderföldi-kapu” fogad bennünket. Ízlésesen kialakított parkjával s az Építőmunkás c. erőteljes szobrával, most emelkedő ötemeletes saroképületével egyike ez Komló legszebb, legvárosiasabb pontjainak.

Tovább, Kenderföld belső útjainak irányába s Palántág, Somágtető felé a Tompa Mihály utcán sétálhatunk.

Fentről, a tetőről érdemes lepillantani a lába-inknálnál sorakozó házakra;

új látószögből, új arcát mutatva tárul fel előttünk a város. Ha Kenderföldről Mecsekjánosi felé haladunk, hamarosan elérjük a Közüzemi-völgyet, ahol jelentékeny római-kori épületmaradványok feltárása folyik. Innen közelíthető meg Kisbattyán község.

Térjünk most vissza a Lenin térre, s a központból kiindulva, Zobák irányában sétáljunk el az Ősközségi városrészbe. A modern Komló élménye után érdekes ellentétként fogad bennünket a régi, s itt-ott még a közelmúlt földművelési életformájának emlékeit őrző egykori falu. Ebben az irányban jutunk el az Anna-aknához és a Gesztenyésbe is.

A komlói Múzeum 1955-ben a bányásznap alkalmával nyitotta meg kapuit, a Kossuth Lajos utcában levő Zrínyi Művelődési Ház első emeletén. A két teremben elhelyezett gyűjtemény egy részét Kutnyászký József ajándékozta a Múzeumnak.

Az első teremben ásvány- és kőzettani kiállítást találunk. Itt helyezték el a Magyar Nemzeti Múzeum ajándékát, két darab meteor-vasat. Az egyik (2600 g súlyú) 1840-ben Árva megyéből, a másik (1172 g-os) 1890-ben Franciaországból került a Nemzeti Múzeumba. Hosszú vitrin-sor mutatja be az élet fejlődését, érdekes páfránylenyomatok, masztodon-fog, őslábféjű csigák, jégkori eszközök stb. sorakoznak előttünk. A múzeumba került a Komló kenderföldi iskola alapozásánál talált mammut-lelet (agyar és fog) is.

A második termet helytörténeti kiállítás foglalja el. A bemutatott tárgyak közül legrégebbiek a római kor emlékei. Komló környéke a rómaiak idején — a közüzemi völgyben feltárt római villa tanúsága szerint — lakott volt.

Az ásatásokat 1958-ban a fenti helyen Sz. Burger Alice vezette. Rómaiakori falmaradványok, téglák, pénzérmék, cserepek beszélnek a két évezreddel ezelőtti életről. A középkor főként mezőgazdasági szerszámokat hagyott ránk, s a sokszáz éves munkaeszközök (ekepapucs, korsó, sarló), a mánfai éremlelet, valamint a középkori templomból ránk maradt szenteltvíztartó változatos képet mutat be a régi világról. A következő vitrinben fegyverek csillognak, a 150 éves török uralom emlékei, mellettük dob és egy kaloda, emlékeztetőkül a régi „igazságszolgáltatásra”. Egy tábla a komlói népesség alakulását ismerteti, mellette néhány kovácsoltvas címer, Szopok községé (ma Mecsekfalú), 1730-ból és Mecsekjánosi községé, a felirat tanúsága szerint

1750-ből. Még néhány tárgy a múlt századból, és ezzel végére is értünk a kiállításnak.

A fiatal, alig 4 éves múzeum állandóan gazdagodik, bővül, évente 100—200 tárggyal, lelettel gyarapodik.

Műemlékek

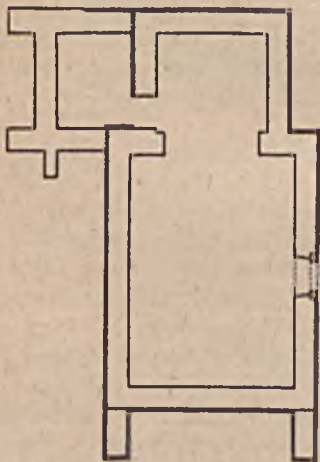
Az új Komló mellett érdemes elsétálni a város néhány szép műemlékéhez is. A régi időket idéző ódon épületek új arcát tárják fel előttünk e városnak, amely nem feledkezik meg múltjáról sem, s gondoskodik a történelmi emlékek karbantartásáról.

A Komlói „Hasmányi temetőben” találjuk a *középkori Komló templomának romjait*. A XV. században épült

templom a török időkben indult pusztulásnak.

A 150 éves török uralom után újraterlepték a falu már nem a templom körül helyezkedett el, hanem elhagyva a rongált templomot, lehúzódtak a völgybe.

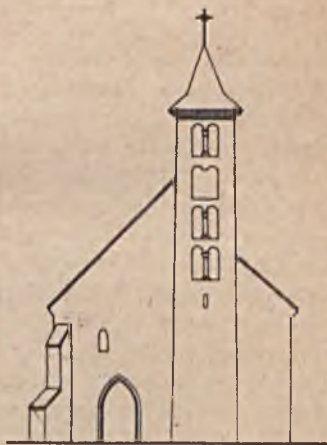
A templom legépebben fennmaradt része a téglalap alakú hajó, amelynek homlokzati falai, valamint a később hozzájuk épített támpillérek tekintélyes magasságban állanak. A templom bejárata a déli oldalon ma is megvan. Belépve a hajóba, a nyu-

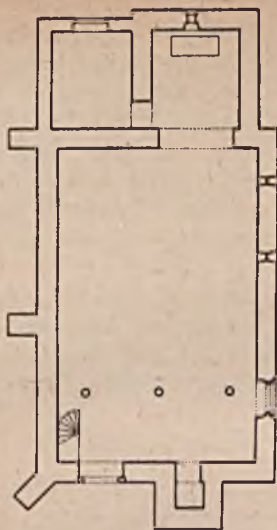

gati falon szembetűnik a kórus(?)-boltozat három boltszakaszának nyoma. Genthon „Magyarország műemlékei” című könyvében említett szenteltvíztartó jelenleg a komlói múzeumban van. A hajónál keskenyebb szentély csaknem teljesen elpusztult. A templomrom 1955-ben állagbiztosítást kapott; a leomlott gótikus bejáratot helyreállították, a szentély falait felfalazták. Az állagmegóvásnál kerültek felszínre a szentélyhez később hozzáépített sekrestye alapfalai.

A templomon két építési szakaszt figyelhetünk meg. Magát a templomot, valamint a későbbiek folyamán hozzáépített sekrestyét és a főhomlokzat két támpillérét. Ez utóbbi hozzáépítéseket ugyanis nem kötötték be a korábbi templom falába.

Mánfa középkori temploma a mai községtől kb. 1 km távolságra fekszik. A vegyeskőből falazott románkori templom a XII. században épült, falusi templomaink közül egyike a legkorábbiaknak. A homlokzatból kilépő románstílusú tornyot a gótika idején egy emelettel megmagasították, a hajó északi falát ugyanekkor kb. 3 m-rel kitolták és támpillérrel látták el. Ezzel az átalakítással a szentély a tengelytől jobbra tolódott el. Ennek a bővítésnek emléke a főhomlokzat baloldalán elhelyezett gótikus bejá-

rati ajtó is. A későbbi időkben is nem egy átalakításon, javításon ment át a templom, így 1742-ben Varsányi István remete renoválta. Az egyenes záródású szentély északi oldalához a XIX. században sekrestyét építettek.

1937-ben a pécsi püspökség megbízásából Gosztonyi mérnök és Czeininger kivitelező a Műemlékek Országos Bizottsága felügyelete alatt restaurálta az értékes műemléki épületet. Ekkor a torony

homlokfalán még freskó volt látható, amelyet a teljes restaurálásig deszkafallal védtek. A közbejött második világháború a munkákat megszakította. Felelőtlen elemek a freskót védő deszkafalat elvitték, s az időjárás viszontagságainak kitett freskó azóta eltűnt. A II. világháború és az ellenforradalom idején a környéken dúló harcok szerencsére nem tettek kárt a műemlékben. Napjainkban a városi tanács foglalkozik azzal a gondolattal, hogy az értékes műemléket eredeti állapotának megfelelően állíttassa helyre.

A *mecsekjános-i templom* 1810-ben épült, homlokzatból kilépő toronnyal; a torony földszintje három oldalon nyitott. Téglalap alakú két boltszakaszos hajójához a nyolcszög három oldalához záruló szentély csatlakozik. A kórust két rendkívül zömök dór oszlop tartja. A szentély északi falához sekrestyét építettek, a hajó déli falán befalazott ajtó látható.

Komló területén 1958-ban Sz. Burger Alice vezetésével ásatások folytak, amelynek eredményeképpen a közüzemi völgyben római villa falai kerültek napvilágra. A feltárt falakat felmérés után visszatakarták. Az ásatásokat 1959-ben tovább folytatták. A munkálatok során előkerült tárgyak (bélyeges téglák, vasszögek, három római bronz) részben a komlói, részben a pécsi múzeumban láthatók.

SIKONDA

A hangulatos nevű Sikonda gyógyfürdő Péctől északra, a Mecsek hegység északi oldalán, erdőktől övezett, nyugatról nyitott napsütötte rétekkal borított völgyben fekszik, 165 m magasan. Közigazgatásilag 1958 óta Komló bányaváros területéhez tartozik. Nevét az északnyugatra fekvő Sikonda erdőrésztől kapta, melyet a régi térképek először 1797-ben említeneek.

A fürdő születését a véletlennek köszönheti. Magyarorszék határában 1927-ben liászkőszén után kutattak, s ennek során 1928 márciusában 420 m mélyről 38,8 C°-os meleg hévíz tört fel. Az első napokban megpróbálták eltömni a vízfeltörést, de hamarosan felmerült a hévíz hasznosításának gondolata is. Kolozsváry Andor erdőtanácsos szívós munkával győzte meg a tulajdonosokat arról, hogy a természetadta kincset a köz javára kell fordítani. A vegyelemzés megállapította, hogy a feltört víz a földes-meszes hévizek csoportjába tartozik, szabad szénsavat, s valamelyes rádiumemanációt tartalmaz, tehát gyógyvíz jellegű.

Már 1928-ban megépült két tükörfürdő, s mindjárt a legelső nyáron 18 000 látogatója volt Sikondának. A tömeges

látogatottság érdemessé tette nagyobb szabású beruházás vállalását. Megindult az építés, bár az ellenőrző közegek még a következő évben is azt jelentették, hogy „egyelőre nyílt tükörfürdő áll a közönség rendelkezésére... a telep csak kirándulóhely jellegével bír.”

Már 1928-ban jelentkezett az alapvető veszély, amely végül a gyógyfürdő idő előtti megszűnését okozta. A víz elszőkött. A szomszédos magyarszéki fúrásoknál egy időben jelentkező melegvíz a sikondai forrás hozamát apasztotta, amin akkor az új fúrások eltömésével segítettek.

A forrás vizét 1929-ben gyógyvízzé nyilvánították s palackozását tervezték. Megépült a ma is létező bekötőút, s újabb lendületet adott a fürdő fejlődésének.

A minden igénynek megfelelő és ma is használatban levő fürdőszállót 1930 júliusában avatták fel. Az egykorú híradások arról is tudnak, hogy az avatáson 600 munkás vett részt, köztük 200 Pécs vidéki bányász. A következő években a kies fürdőhely mind kedveltebb nyaraló- és kirándulóhelye lett a pécsieknek, és igen sokan látogatták az ország más részéből is.

Alig kétéves fennállása után, 1930 óta mindig alaposabbá vált a panasz, hogy a forrás vízhozama csökken, s hőfoka is alábbszáll. Ennek okát a helytelen foglалásban látták, s abban, hogy a vízben levő szabad szénsav a forrást foglалó vascsöveket elroncsolja.

A vízhozam csökkenése azonban már nem állította meg Sikonda karrierjét. A szép fekvésű nyaralóhelyet ország-szerte megkedvelték, s 1930—1935 között átlag 8—15 000 látogatója volt évente. Sikonda fejlődött tovább, bár természetesen a régebbi, már bevezetett fürdők versenyével is meg kellett küzdenie.

1933-ban kapta meg a gyógyfürdő jelleget. A pécsi egyetem szakértői is felülvizsgálták helyzetét, azonban a felszerelésbeli hiányosságok miatt még 1934-ben is csak ideiglenes közhasználatba vételét javasolták.

A fürdőhely kedvező fekvése, — erdőktől körülvett, domboktól védett, szélmentes többágú völgy, hatalmas erdei rétekkel — villatelek-parcellázás gondolatát vetette fel. Ez meg is történt, és ma a parcellázott területen vállalati és közületi üdülők állnak.

A gazdasági bajok és a fürdőkezeléssel járó nehézségek miatt a tulajdonos az 1935. évi fürdőidénytől 12 évre a fürdőtelepet Perlesz Istvánnak adta bérbe, aki megalakította a „Sikonda Gyógyfürdő és Szálloda Kft.”-t.

Sajnos, a kedves fürdőhelyméltatlan ember kezébe került. A bérlő minél több hasznot igyekezett kiperéselni belőle, de fejlesztésére áldozni nem volt hajlandó. A forrás vize tovább apadt, hőfoka csökkent. A panaszok minden irányból annyira szaporodtak, hogy a tisztifőorvos 1939-ben súlyos kifogásokat emelt, sőt felmerült a gyógyfürdői engedély visszavonásának gondolata is.

1940 nyarától dr. Breznay Géza, a korábbi főorvos vette át a gyógyfürdő bérletét. Keze alatt — a háborús viszonyok adta lehetőségek között — a fürdő felszerelését fejlesztették, többek között elektrokardiográfot szereztek be, és tervbe vették röntgengép felállítását is.

A háborús események az újra fejlődő kies fürdőhely életét is megbénították. Elhagyatottan, üresen álltak épületei 1948-ig, amikor a Mecsekvidéki Gyógyfürdő NV vette kezelésébe, s szerelte fel újra.

Látogatottsága azonban ekkor még igen csekély volt, a háborús károk helyreállítása is csak vontatottan folyt. A szép fekvésű fürdőt 1950-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsa vette át, és 1953-ig gyermeküdültetés céljára használta.

Sajnos, a fürdő forrásának vize tovább apadt, látogatottsága mindjobban csökkent. A megoldást a környék bányászatanak rohamos fejlődése hozta meg. A pécsi és a komlói bányászatok fejlődésével felmerült a gondolat, hogy az idült megbetegedésekben szenvedő, de még munkaképes

SIKONDA-GYÓGYFÜRDŐ, BÁNYÁSZ-SZANATÓRIUM

bányászok részére átmeneti felerősítő, üdülő-pihenő és kezelő szanatórium létesíttessék Sikondán.

A gondolat hamar megvalósult. 1953-ban a Nehézipari Minisztérium munkásellátási osztálya átvette a fürdőt és épületeit, a hozzá tartozó 8 holdas erdős parkkal. Rövidesen 60 főre berendezett, minden kíváncsnak kielégítő, állandó orvosi felügyeletet és kezelést biztosító „Éjjeli Szanatórium”-ot létesítettek.

A gondolat bevált. 1958-ban másfélmilliós költségvetéssel több mint 22,5 ezer ápolási napon kezeltek felerősítésre szoruló komlói és pécsi bányászokat Sikondán.

A férőhely csakhamar kevésnek bizonyult, 1957-ben 70 főre bővítették a szanatóriumot, jelenleg 100 főre való bővítését tervezik.

A beutalás orvosi javaslatra történik. Elsősorban a kondíciójavító étkezés és a pihentetés használ a betegeknek, de amellett alapos orvosi átvizsgálás és kezelés útján is igyekeznek a foglalkozási betegségek okozta idült állapotot javítani. (A sikondai Éjjeli Szanatórium példájából kiindulva a tatabányai, diósgyőri és csepeli nehézipari üzemek is sorra létesítettek hasonló felerősítő-pihentető szanatóriumokat.)

Gondoskodnak a vízkérdés megoldásáról is. A komlói beruházási vállalat költségvetésében biztosított hitellel megindították a fúrást, hogy az időközben jóformán teljesen elapadt forrás helyett új, bőséges vízhozamú gyógyvíz-tartalékra bukkanjanak. Amennyiben a geológusok számítása szerint remélt melegvíz újra feltör, Sikonda újra megkezdí — reméljük most már folyamatosan tartó — virágzását. A tervek készek, a költségeket biztosították. Most már csak a melegvíz feltörésére várunk, és a kedves rétek, az árnyas erdők újra megtelnek nyaralókkal, pihenőkkel, kacagó gyerekekkel, üdülő dolgozókkal.

KIRÁNDULÁSOK A KÖRNYÉKRE

Komlóról a környék kirándulóhelyeire a félnapos túrák egész sora kínálkozik, a város központi elhelyezkedése pedig egésznapos túrákkal az egész hegységet elérhető közelbe hozza. Jó autóbuszközlekedése különösen a Keleti- és a Középső-Mecsek bejárását könnyíti meg, de vasúton a Vaszari-erdő is könnyen látogatható, és arra is megvan a lehetőség, hogy egésznapos túrával a Nyugati-Mecsek tájait is bebarangoljuk, hiszen a visszautazás nem ütközik nehézségbe. Félnapos kirándulásokhoz Zobákra, Mánfára, Budafára, Sikondára autóbust vegyünk igénybe, hogy környékünkől minél többet élvezhessünk ; a Vaszari-erdő

SZÉNÉGETŐ BOKSA

még jelzetlen rengetegébe Mecsekpölöskéig, a Battyáni és Jánosi erdőkbe Mecsekjánosiig vasút vezet.

Komlón még nincs túristaszállás, de a rohamosan fejlődő idegenforgalom hamarosan megteremti ezt az intézményt is.

Félnapos túrák

1. *Sikondafürdőt* legkönnyebben úgy érhetjük el, ha a pécsi buszjáráttal Mánfáig utazunk, és onnan az 5-ös (zöld sáv) jelzést ÉNy felé követve, átkapaszkodunk egy rövid, meredek oldalban a sikondai völgykatlanba. Gyalog a komlói vasútállomástól induljunk a 10-os (piros kereszt) útjelzést DK-i irányban követve. A régi mánfai kövesút vonalán felvezet a Mánfai hegy É-i oldalára, majd gerincére.

Ahol az út szurdokból a völgybe tér, elhagyjuk a jelzést, és a jelzetlen gerincúton maradunk, DNy-nak, majd Ny-nak tartunk. A gerincen találkozunk a Mánfáról felvezető 5-ös jelzéssel, mely azután É-i irányban vezet a sikondai völgybe. A kopasz gerincút nyáron csak reggel vagy este ajánlható. Sikondán erdőkoszorúzta gyönyörű völgykatlanba jutunk, ahol strandfürdőt, bányász-szanatóriumot, néhány nyaralóépületet, szép rétet és É-i végénél az állandóan üzemeltetett Vadásztanya vendéglőt találjuk. Komlóról Sikonda gyalog egy óra, Mánfáról 40 perc. Vissza Komlóra a Vadásztanya mellől ÉK-nek vezető 1-es, (piros sáv) jelzést követve megyünk Mecsekfaluig, majd onnan, a templomtól DK-nek vezető jelzetlen úton Komlóig. Túraidőnk visszafelé : másfél óra.

2. Az Árpád-kori *mánfai templomot és a Kőlyukat* ugyancsak a mánfai busszal közelíthetjük meg. Mánfán a völgyi műúton Ny felé indulunk, és a Komlóról ide vezető 16-os (piros kereszt) jelzéssel megyünk a D-i oldalvölgy betorkolásánál található kis templomig. Gyalog a komlói vasútállomástól a 16-os utat követjük. Ha túránkat csak a templomig terveztük, vizet Mánfáról kell hoznunk. Ha azonban Kőlyukhoz is tovább akarunk menni, ne menjünk vissza az országútra, hanem az erdő szegélyén, ösvényen haladjunk tovább Ny-i irányban. Szép sétával érünk a Cifra malomhoz, ahol D-nek fordulunk, a Mélyvölgybe vezető kövesútra. Erdészlak mellett megyünk el, majd az összeszűkülő völgyben — a Mélyvölgy és a Zsidóvölgy összetalálkozásánál, a köztes hegycsúcs lábánál — találjuk a Kőlyuk (Mánfai barlang) száját. A kis tisztások egyikén lepihenünk. Túraidőnk Komlóról két, Mánfáról egy óra. Ha nincs szándékunkban eddigi útunkon visszatérni, az 1-es (piros sáv) jelzésen É felé indulva és a Cifra malomtól tovább is a jelzést követve, egésznapos túrába Sikondát is bekapcsolhatjuk. Strandolás után, az 1. leírásban közölt módon mehetünk vissza Komlóra Mecsekfalun át, vagy a

Komló—Sikonda közti úton, a Mánfai hegyen át. Az első út két és fél órát, az utóbbi két órát vesz igénybe.

3. *A Sugói-rétre* — Budafára — legkönnyebben ugyancsak a mánfai busszal utazhatunk. Budafán, a völgyi kövesúton DK-nek vezető 5-ös (zöld sáv) útjelzéssel jutunk a Rákosi-völgybe. Itt találjuk a komlói Vízművek épületeit, ahol esetleg a Sugói-rét kis strandjára fürdési engedélyt is kaphatunk. Kissé távolabb — balra — erdőszlakot érintünk. Vízet innen vigyünk magunkkal, mert a réten nincsen jó ivóvíz. Kertesen megművelt tisztások után érünk a Sugói-rét kis vadászkunyhójához és a mellette levő strandmedencéhez. A közeli rétek egyikén letelepedhetünk, szép, erdőkoszorúzza völgyben vagyunk, Budafától félóránnyira.

E g é s z n a p o s t ú r á k

4. *Komló—Budafa—Sugói-rét—Budafai kőfejtők—Bugyogó forrás—Kőszegi forrás—Béta-akna—Zobák-pusztá—Pintó-tető—Malomhegy—Komló.* Szép, változatos túra, stranddal, kevés emelkedővel. Teljes túraidő : négy óra.

Budafáig a mánfai busszal utazuk, majd onnan a Sugói-rétre a 3. leírás szerint túrázunk. A szép réten strandolhatunk, megpihenhetünk.

A Sugói-rétről továbbra is az 5-ös úton folytatjuk túránkat, felfelé a Rákosi-völgyön. A kis patakon többször is átkelünk. Az útjelzésre figyelniünk kell, mert egy tisztáson hirtelen oldalvölgybe fordul. Rövid, erős kapaszkodóval megyünk a budafai kőfejtők területére. Az elhagyott kőfejtők adták a pécsi székesegyház tornyaihoz az építőanyagot és a Dómtér obeliszkjei is innen származnak.

A budafai kőfejtőktől az 5-ös út K-nek kanyarodik, a következő oldalvölgybe. Különböző korú erdők határvonalában jobbra vezet a keskeny völgyben. Kis lejtőpihenőre érünk, melynek ÉK-i sarkában, ösvény mellett

találjuk a jó vizű Bugyogó forrást. Innen bal kéz felé vezet tovább az 5-ös út a következő kis oldalvölgyben található Kőszegi-forráshoz, ahonnan az erdőszegélyt követve megyünk fel a lapos tetőre, a 7-es (kék sáv) útig. Szép kilátásunk adódik a komlói szénmedencéire.

Elhagyjuk az 5-ös utat, és a 7-es úton folytatjuk túránkat. A réten jobbra, D felé félkörívet írunk le, és a D-i oldalban bemegyünk az erdőbe. Rövid kapaszkodó után a Béta-akna

területére érünk, kötélpályát keresztezünk, majd a műutat érintjük. Útjelzésünk végül cigánysoron vágja le a műút kanyarját, és a műúton vezet a hosszúhetény—zobáki műútra. Balra fordulunk, és csakhamar beérünk Zobák pusztára. A Hármas-hegy hátán, a Mecsek legmagasabb hágóján települt puszta mindjobban kiépül. Innen műút és buszjárat is vezet vissza Komlóra, de túránk a puszta É-i kijáratánál talált 26-os (sárga kereszt) jelzésen balra fordulva folytatjuk a Fehérpart oldalában. Helyenként szép a kilátás a Keleti Mecsek csaknem egész területére. Útunk körülbelül ÉNy-nak szép erdei taligaúton vezet át a Pintőitetőre, majd a Malomhegyre. A 16-os (piros kereszt) jelzéssel való találkozásig megyünk, majd ezen, kissé visszafelé, balra fordulva, leereszkedünk a Bakkerdő oldalában, Komlóra.

5. *Komló—Zobák—Hidas-völgy—Miske-tető—Cigány-hegy—Máré vára—Máré-völgy—Egregyi Strand—Battyán-hegy—Jánosi-pusztá—Mecsekjánosi—Komló.* Igen változa-

HIDAS-VÖLGYI VADÁSHÁZ

tos, nehezebb túra, szép völgyekkel, kilátóhellyel, fototémákkal. Teljes túraidőnk : öt óra.

Komlóról busszal utazunk Zobák pusztára. Gyalog is mehetünk a 16-os és a 26-os útjelzéseket követve, a Malom-hegyen, Pintótétőn és a Fehérparton át (1. előző túra végét visszafelé). (Erőnket és időnket tartogassuk inkább a távolabbi szebb területekre.)

Zobáktól É-nak indul az Egregyi völgy. A házaknál találkozunk a komlói és az egregyi műút. Az utóbbi szerpentinjeit a réti ösvényen lerövidítve megyünk a völgybe. A 26-os (sárga kereszt) jelzés a Hetényi rétig kísér bennünket, majd befordul a Takanyó völgyébe. Mi a műúton a következő völgyig megyünk. Itt kezdődik a Hidas-völgyön végigvezető 35-ös (kék kör) jelzés. Jobbra befordulunk a jelzés szerint a völgyi taligaútra. A réteken többször keresztezzük a kis patakot. Feljebb, a völgy ÉNy-i oldalán találjuk a Csurgó vízeséses szikláját, majd az útmenti Hidas-

forrás után távolabb szép tisztáson a Hidasi vadászházat. Mögötte van a Pintér-, majd távolabb a Pius-forrás. A völgyben tovább a Paprét csemetekertjét érintjük, majd a völgyfőben két oldalvölgy összetalálkozásához érünk. Irányt tartva felkapaszkodunk a Miske-tető hosszú gerincére, megművelt területekre. Tovább K-re magunk előtt látjuk a völgykatlanban Kisútbánya festői házait, az Óbányai-völgy kezdetében. A Miske-tetőn találjuk a 29-es (sárga sáv) jelzést, mely a jobbra látható Zengő csúcsáról vezet É-nak a Dobogó felé. Balra fordulunk, és most már a 29-es jelzés vezetésével az előttünk magasodó kopasz Cigány-hegryre kapaszkodunk, mert onnan láthatjuk a Keleti-Mecsek egyik legszebb körképét. Kisútbánya házain túl, DK-re a mecsenádasi Szt. Imre-hegyet láthatjuk, jobbra a Kecskehát vezet neki a Zengő kiemelkedő csúcsának, D-nek a Vörös-

part tömege lapul, majd mellette a Hármashegy szökken az égnek. Távolban — DNy felé — a Misina-Tubes gerince szürkéllik, és előtte az erdők rengetegében füst száll a magasba. Itt van Komló, a kökönyösi új házak látszanak. ÉNy-nak a távoli somogyi dombokig visz tekintetünk. K felé a Duna síkja sejteti magát a távol ködében.

A Cigány-hegyről lejövet, a hegy Ny-i oldalánál érjük az 1-es (piros sáv) útjelzést, mely ezután vezet minket.

A HÁRMAS-HEGY ÉS A MISKE-TETŐ

Ny-nak tartva, kis fenyvest érintünk, majd meredek hegyoldalon ereszkedünk a Méré-völgy katlanába. A kis patak mentén zöldellő tisztásokat érünk, majd a D-i oldalon a Mária-forráshoz jutunk. Az erdőből nagyobb tisztáson, azután egyenletes lejtőn ereszkedünk a völgy talpára. A kis-sé kitáguló völgy tovább ismét összeszűkül. Vadregényes része következik a völgynek: a Rikájó. Meredek, sziklás hegyoldalak közt járunk. Kiérve a Rikájóból, szelídebbé válik a Méré-völgy, az erdei kövesút munkásszállás mellett vezet el. Útkeresztezésnél a 26-os (sárga kereszt) jelzésre térünk D-i irányban, hogy vezetésével megtekintsük Méré vára romjait. A kövesútról balra fordulva, lemegyünk a patakhoz, melyen átkelve a Méré-forrást érintjük, majd rövid, meredek kapaszkodó után felérünk a Várkúthoz. Balra fordulunk és kis hegynyeregéből felérünk a romokhoz.

A SZÁSZVÁRI BÁNYAVIDÉK

A falak közül szép a kilátás a Méré-völgyre. A romokat a Megyei Idegenforgalmi Hivatal a közelmúltban vette gondozásba, és igyekszik nemcsak megmenteni az enyészettől, de a megmaradt pinceboltozat segélyével a várban véd-kunyhót is szándékozik építeni. A vár kétségtelenül régi, Árpád-kori település központja lehetett, közelében templomromokat pusztít az idő vasfoga, és mint minden várromnak, ennek is megvan a nép ajkán élő regéje az elátkozott és szabadulni nem tudó várkisasszonyról és az elásott kincsekről. A Mecsek úgyszólván egyedül megmaradt

várromja a Máré, mely minden vonatkozásban megérdemli a figyelmet, érdeklődést.

Márévárból ismét lemegyünk a völgybe, és most már a kövesúton baktatunk Ny felé. A völgynek az Egregyi völgybe való betorkollásánál találjuk az egregyi strandfürdőt és két régi malomépületet. A jobb kézre eső hegyorron is templom és Árpád-kori település volt valamikor, de ez is, mint a többi — Magyaregregy környékén összesen kilenc — régi település a török idők pusztításainak martalékává lett. Kiérve az Egregyi völgybe, a Zobák és Magyaregregy

közi műutat érjük. Ezen balra fordulunk és az 1-es (piros sáv) jelzést tovább követve, a műútról jobbra térünk a Battyán-hegy oldalára. Erős, de nem túl hosszú kapaszkodó következik, és máris fent vagyunk a hegy ÉD-i gerincén, melyen távvezeték vonul végig. Alatta keresztezzük a gerincen végigvezető 16-os (piros kereszt) jelzést. A túlsó oldalon szép erdei taligaút vezet tovább, jelzésünkkel, DNy-nak. Kiérve az erdőből, magunk előtt találjuk Jánosi-pusztta földjeit, majd egy kanyar után a házakat is. Köztük és a volt kastély előtt vezet el útunk a völgy talpán.

MÁRÉ-VÁR ROMJAI

ZUHATAG A KELETI-MECSEKBEN

Jánosi-pusztáról a völgyben műút vezet Mecsekjánosira, ahonnan vasúttal is visszatérhetünk Komlóra. Ha azonban gyalog akarjuk folytatni túránkat, sokat rövidíthetünk, ha a puszta házait elhagyva, a balról betorkolló második völgybe fordulunk D—DK-nek. A jobb oldalon erdő kíséri taligaútunkat. Az erdő szegélyén emelkedik útunk, felérve viszont már magunk előtt látjuk Komlót, túránk végcélját.

6. Komlóról szép túrát szervezhetünk úgy is, hogy busszal Pécsre utazunk, és onnan a dömörkapui városi buszjáratral a túristaházhoz. A busz végállomásától É felé vezető

1-es (piros sáv) jelzésen túrázunk a *Kantavár és Mélyvölgy* érintésével Sikondára, majd onnan Mecsekfalura és Komlóra. Igen szép túrát szervezhetünk Pécsről a 16-os útjelzés felhasználásával is, ha a Dömörkaputól az 1-esen megyünk Kantavárig, és onnan térünk rá a 16-osra, mely aztán a *Melegmányi-völgy* mésztufagátas szép vízesései mellett vezet át a mánfai műemlék-kápolnához és onnan Mánfán át Komlóra. A harmadik ajánlható pécsi kiindulású túratervünk lehet a Dömörkaputól a 2-es úton (sárga sáv) a *Misina kilátó* és a *Tubes kilátó* remek panorámáinak élvezése után Lapistól ÉK-re, a kövesúton haladó, majd a Darázskút érintésével a Zsidó-völgyön át Kőlyukhoz vezető 12-es (zöld kör) jelzésen vezet. Kőlyuktól a 2. leírásban foglaltak szerint juthatunk vissza Komlóra. Ezek mindegyike egérsznapos túra és szép élményt jelent.

Ha Pécssett jár,

KERESSE FEL SZAKBOLTJAINKAT!

IDEGENFORGALMI TUDNIVALÓK

Megközelítés. Komló távolsága Pécestől autóbusszon 22 km. Az autóbusz három helyen, Kökönyösi üzletháznál, a Tanácsháznál és a Kossuth téren áll meg. Távolsági autóbusz-járatok: Pécs—Hosszúhetény—Komló (2685 autóbusz menetrend) Pécs—Mánfa—Komló (2695).

Helyi adatok. Komló Pécs után Baranya megyének legnagyobb városa, lakóinak száma 25 000. *Városi Tanács:* Lenin tér 4. — *Posta:* Lenintér 1. — *IBUSZ:* Lenin tér 1. — *Rendőrség:* Kossuth L. u. 11. — *Gyógyszertár:* Bajcsay Zs. u. 1. és Petőfi tér 2. — *Ügyeletes orvos:* A Rendelőintézetben és a Városi Kórházban. — *Körzeti orvosi rendelők:* Arany János u. 6., Bem u. 1., Petőfi tér 5., Ságvári u. 4. — *Benzinkút:* Kossuth Lajos u.

Elszállásolás. Béke Szálló (58 db 1—2 és 3 ágyas szoba 122 férőhellyel, hideg-meleg folyóvízzel). Lenin tér. — Túristaszálló a Béke Szálló épületében.

Ellátás. Béke Étterem. — Sport étterem. — Mecsek étterem. — Fekete Gyémánt étterem. — Zrínyi vendéglő. — Kék Egér vendéglő. — Jószerencsét kisvendéglő. — Komló Gyöngye vendéglő.

Kultúra, szórakozás. Május 1. filmszínház. Kossuth tér. — Szabadság filmszínház, Kökönyös. — Zrínyi Ilona Művelődési Ház, Kossuth Lajos u. — Vidám Park, Mecseksíki út. — Sportstadion, Pécsi út.

Fürdés. Városi strandfürdő, Kossuth Lajos u.

TARTALOM

Földrajzi leírás	7
A kőszéntelepek keletkezése	8
Barlangok, víznyelők	12
A környék gyógyvizei	14
Éghajlat	15
Növény- és állatvilág	18
Komló története	19
A legrégebb időktől a szénbányászat megindulásáig	19
A bányászat első ötven éve	30
A felszabadulás óta... ..	37
A bányászat fejlődése	38
Épül a város	45
A kulturális helyzet	52
Keresztül-kasul a városon	59
A múzeum	72
Műemlékek	73
Sikonda	76
Kirándulások a környékre	81
Idegenforgalmi tudnivalók	93

10530

Pannónia
SÖRGYÁR

P
É
C
S

Palacksör
különlegességei
kiválóak!

Utazáshoz, kiránduláshoz
leghasznosabb útitárs a

**HELYKÖZI
TAKARÉKBETÉTKÖNYV,**

melyből bármelyik OTP
fiók és a kijelölt posta-
hivatalok is teljesíthetnek
kifizetést

Utazáskor se feledkezzék el

**TOTÓZNI
és
LOTTÓZNI!**

A Komlói Vendéglátóipari
V. kezelésében levő

Béke Szálló

várja a Komlóra érkező
vendégeket. Szobafoglalás
telefonon: Komló 23-95. A
szállodával egybeépített

Béke Étterem

kitűnő étkezési és szórako-
zási lehetőséget nyújt

*Jöjjön
Komlóra,*

szép szocialista bányá-
városunkba!

Komló strandja,
Sikonda-fürdő
várja

az ország dolgozóit!

Gyümölcs és friss zöldség

minden évszakban kapható a

**SZÖVETKEZETEK
BARANYAMEGYEI
ÉRTÉKESÍTŐ
KÖZPONTJA ÜZLETEIBEN!**

Kiránduláshoz konzervet

**VÁSÁROLJON
KOMLÓI
BOLTJAINKBAN!**

Bő választékot talál!

**Baranya Megyei
Élelmiszer
Kiskereskedelmi V.**

*Pécsi Hámán Kató
Fehérnemű Kisipari
Termelőszövetkezet*

Ruházati Boltja

**KOMLÓ,
Kossuth Lajos utca 38.**

A bányászáság ellátásá-
nak szolgálatában a
legjobb kisipari szövet-
kezeti termékeket áru-
sítja.

Ára 6,40 Ft.

